

אישים, ספרים וקיצורים בספר "הכתב והקבלה"

2	א
6	ב
7	ג
7	ד
8	ה
10	ו
10	ז
11	ח
12	ט
13	י
22	כ
23	ל
23	מ
32	נ
33	ס
35	ע
36	פ
37	צ
38	ק
38	ר
44	ש
48	ת

א

אבות דר' נתן - מסכת בתלמוד מעין ברייתא או תוספתא למשניות פרקי אבות. מיוחסת לר' נתן הבבלי שחי לפני דורו של ר' יהודה הנשיא. המסכת מכילה מאמרים על דרך הלימוד והמוסר. קיימת מחלוקת בדבר זהותו וזמנו של ר' נתן. קיימות שתי נוסחאות של הספר אבות דר' נתן א' ואבות דר' נתן ב'.

אבל רבתי - אחת מהמסכתות הקטנות בש"ס. נקראת גם "שמחות" בלשון סגי נהור, כי עניינה דיני אבלות. מסכת שמחות שלפנינו היא ילקוט משניות וברייתות עתיקות מיסודו של ר' אלעזר ב"ר צדוק בלודא בימי רבן גמליאל השני, ור' חייא הוסיף עליהם. ילקוטים אלה כמו כל המסכתות הקטנות נעשו בא"י והם השתמשו הרבה בתלמוד הירושלמי. המסכת הובאה לבבל בזמן הגאונים, ונוספו בה מאמרים מהתלמוד הבבלי.

אבן העוזר - ר' בנימין עוזר הכהן, נכדו של המהרש"ל פולין. אב"ד בקלימנטוב פולין. מחבר אבן העוזר על התלמוד הבבלי ועל שולחן ערוך נפטר 1710.

אבן העזר – ראה טור

אבקת רוכל – ראה יוסף קארו

אברבנאל – (רי"א) ר' יצחק אברבנאל, 1437-1508. מכונה דון יצחק אברבנאל. נולד בפורטוגל. מדינאי פילוסוף ופרשן מקרא. ממנהיגי היהודים בזמן גרוש ספרד. שר אוצר אצל כמה מלכים. פירש את התנ"ך, וכתב ספרים בפילוסופיה. כתב ספרים נוספים ביניהם "ראש אמנה" על שורשי האמונה ויסודות הדת, "שמים חדשים" על פרקי המורה להוכיח את חידוש העולם, "משמיע ישועה" - הוכחות שהנבואה היא על הגאולה העתידה לבוא ולא על בית שני ועוד.

אברהם אבולעפיה - 1240-1291 נולד בסרגוסה שבספרד. רב מקובל. היה בא"י וחזר לאיטליה. למד פילוסופיה וקבלה, חיבר חיבורים רבים בפילוסופיה, בקבלה עיונית ומעשית, ספרי הדרכה לקבלת הנבואה. בין תלמידיו היה ר' אברהם בן ג'יקיטיליה בעל ספר "שערי אורה". ספרו "סתרי תורה" הוא אחד משלושת ספרי הפירוש שלו על ה"מורה". השני - "ספר הגאולה", והשלישי - "חיי הנפש".

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 3
אברהם אבלי הלוי גומבינר 1633-1683 פולין. מגדולי האחרונים. מחבר הספר "מגן
אברהם" פירוש מרכזי לשולחן ערוך. חיבר פירושים על ילקוט שמעוני, התוספתא, דרשות על
התורה, חידושים ושו"ת.

אברהם אבן עזרא - 1089-1164 נולד בטולדו שבספרד. פרשן מקרא, פילוסוף בלשן
ומשורר. חיבר ספרים רבים, הידוע מכולם הוא פירושו לתורה ונביאים. כתב ספרים
בפילוסופיה, לשון, אסטרונומיה ושירים ומכתמים.

אברהם אחי הגר"א - 1722-1807 בליטא. ת"ח ודרשן. חיבר ספר בשם "מעלות התורה:
העוסק בשבח מעלת התורה ולומדיה.

אברהם בן דוד מפושקירה - בצרפת 1125-1198. הראב"ד השלישי בעל ההשגות, חברו של
"בעל המאור". השיב תשובות בדינים והלכות. השיג על הרמב"ם, על ר' יצחק אלפסי ועל
בעל המאור. חבר ספרים רבים.

אברהם בן מרדכי הלוי - 1650-1714 מחכמי מצרים. הוציא לדפוס את ספר תשובותיו של
אביו "דרכי נועם" והוסיף קונטרס משלו בשם "מלחמת מצוה", על מחלוקת שהייתה בין רבני
מצרים, א"י ושאלוניקי. תשובותיו נתפרסמו לאחר מותו בשם "גינת ורדים". רבים ראו בו
סמכות הלכתית מכרעת לאחר הרשב"א, מהר"ם מרוטנבורג, הרדב"ז והרשד"ם.

אברהם דאנציג - למד אצל "הנודע ביהודה". דיין בוילנא 1748-1820. ספריו: "חכמת אדם" -
סיכום "יורה דעה". "נשמת אדם" עיונים על חכמת אדם; "חיי אדם" - סיכום "אורח חיים";
"בינת אדם" - עיונים מספר חיי אדם; "זכרו תורת משה" - סיכום דיני שבת ומיונם ל"ט אבות
מלאכה. "מצות משה" - קיצור "ספר חרדים"; "שערי צדק" - קיצור מצוות התלויות בארץ;
"תולדות אדם" - פירוש להגדה של פסח; "בית אברהם" - צוואתו. קונטרס "מצבת משה" -
ענייני אבלות.

אברהם די בוטון - מגדולי מפרשי הרמב"ם נולד בטורקיה בשנת 1545 שמש ברבנות
בסלוניקי. תלמידו של ר' שמואל די מדינה - הרשד"ם. הספר "לחם משנה" עומד על
מקורותיו של הרמב"ם ומיישב סתירות בינו לבין התלמוד. כשהגיע לידו ספרו של ר' יוסף
קארו "הכסף משנה" ובו חידושים דומים לחידושו בהלכות תפילה, כתב "ראיתי שיש בו

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 4
הרבה דברים אשר עיינתי והקשיתי בהלכות שכתבתי עד עתה, ומכאן והלאה לא אכתוב אלא
הדבר המחודש אשר לי.

אברהם חיים שור - מגדולי רבני גלציה, מצאצאי ר' יוסף בכור שור תלמיד הרמ"א ורבו של
הב"ח. אחיו הר' אפרים זלמן שור בעל "תבואות שור". ר' אברהם כיהן כראב"ד בבלז' וסטנוב
נפטר 1632. נודע על שם ספרו "תורת חיים" על התלמוד הבבלי. מלבד ספר זה חיבר זה
חיבר את החיבור "צאן קדושים" הגהות על סדר קדשים, ו"בדק הבית" על שו"ע.

אברהם מנחם יעקב הכהן רפאפורט 1520-1596. רב מלומד, רופא ופרשן. חי באטליה.
ספרו "מנחה בלולה" פירוש לתורה וכן חיבר את הספר "צפנת פענח" וכן שו"ת.

אגור – ראה האגור

אדרא רבא – (האסיפה הגדולה) מאמר מספר הזוהר. המתאר את התאספות חברותו של
רשב"י לשם גילויים של סודות הקבלה. מופיע בזוהר בפרשת נשא.

אהרון אלפנדרי - מחכמי איזמיר 1701-1774 כתב ספר בשם "**מרכבת המשנה**" פרשנות
על חלק ממשנה תורה לרמב"ם. חיבורו הוא אחד הספרים היסודיים על הרמב"ם.

אהרן שמואל קאיידנובר - **מכונה מהרש"ק או מהראש"ק** 1624-1676 מראשי האחרונים.
רבם של ערים רבות במזרח אירופה. בין חיבוריו "ברכת הזבח" על סדר קדשים, ו"תפארת
שמואל" על פסקי הרא"ש והשגות על המהרש"א, "ברכת שמואל" - דרושים על התורה,
ושו"ת אמונת שמואל. בזמן גזירות ת"ח ות"ט נמלט עם משפחתו אך הקוזקים רצחו את שתי
בנותיו, והוא נותר עם בנו יחידו ר' צבי הירש, שחיבר את הספר "קב וישר".

אונקלוס – מכונה אונקלוס הגר. בן אצולה ממשפחת קיסרי רומא שהתגייר. חי בשנים 15-
120 לספירה. כתב פירוש לתורה בארמית הנקרא "תרגום אונקלוס". מתלמידי ר' עקיבא.

אור זרוע - ספר הלכתי המכיל פסקי הלכה, פירושים ותשובות לפי נושאים. נכתב ע"י ר'
יצחק בן משה, הידוע בשמו ר' יצחק אור זרוע, במאה ה-13. הספר מצוטט בפוסקים שבאו
אחריו: "המרדכי", "הגהות אשר"י" ו"בית יוסף".

אלחנן בן שמואל אשכנזי - 1713-1780 רבה של דאנציג. נודע על שם ספרו "סדרי טהרה" על שו"ע הלכות נידה. חיבר את "שיורי טהרה" על שו"ע הלכות חציצה וטבילה, "חידוד הלכות" חידושים במסכת נידה, ו"שיורי לקט" על שו"ע אורח חיים.

אליהו מזרחי 1435-1526 פוסק הלכה, מדען ומדינאי. ראש ישיבה ורבה הראשי של טורקיה. אחד מפרשני רש"י לתורה. מלבד פירושו על רש"י, "המזרחי", חיבר ספרים נוספים: "מלאכת המספר" על חכמת המספר התשבורת וההנדסה, "תוספי סמ"ג" חידושים בספר מצוות גדול, "צורת הארץ" על צורת הארץ ותמונתה, שו"ת "מים עמוקים" ופסקים.

אליעזר אשכנזי בן איליה הרופא (הרא"ש) 1513-1586 רב פרשן מקרא חוקר ומחבר ספרים תורניים. ספרו "מעשה השם" על התורה מחולק לארבעה חלקים, "מעשה בראשית", "מעשי אבות", "מעשי מצרים", "מעשי תורה". כתב פירוש על מגילת אסתר "יוסף לקח".

אליעזר בן נתן - הראב"ן. מראשוני בעלי התוספות בגרמניה, 1090-1170. חיבורו הגדול הוא "אבן העזר" הקרוי גם "צפנת פענח". חיבר פירוש לסידור התפילה, קובץ מנהגים ופירוש למדרש ההלכה ספרי. בימיו התרחש מסע הצלב הראשון, בעקבותיו חיבר קינות על גזרות תתנ"ו, יוצרות, סליחה ופיוטים.

אנשי כנסת הגדולה - כנסייה של נביאים וחכמי ישראל שקבעו סדרים ותקנות בענייני הדת. תפקדו כהנהגה רוחנית, מחוקקים ועורכי תנ"ך ותפילות. נוסדה בזמן עזרא ונחמיה ונמשכה עד שמעון הצדיק.

אריה לייב גינצבורג – ראה שאגת אריה

אריה לייב הלר - 1745-1812 בגליציה מצאצאי התיו"ט, רב פוסק וראש ישיבה. הידוע בכינויו ע"ש ספריו "קצות החושן" או "הקצות" "אבני מילואים". קצות החושן הוא ביאור חריף ועמוק לשו"ע חושן משפט. ידידו הקרוב היה ר' יעקב לורברבוים, הגאון מליסא, שחיבר את "נתיבות המשפט" ובו כתב הערות על קצות החושן. ספרו השני "אבני מילואים" הוא ג"כ על שו"ע אבן העזר וכן את הספר "שב שמעתא" – שבע סוגיות שאותן החל לכתוב בילדותו.

אשל אברהם - הרב אברהם דוד בן אשר וואהרמן מבוטשאטש (בוצאץ) גליציה 1771-1840 רב חסידי ופוסק. למד מתמטיקה אסטרונומיה ומדעי הטבע, עסק בקבלה. כתב ספרים ספרי הלכה ופירושים בדרך קבלה וחסידות. ספרו "אשל אברהם" על שולחן ערוך אורח חיים.

אשתורי הפרחי - במאה ה-14. חוקר ארץ ישראל והליכותיה. מוצאו מספרד נדד בעקבות גירושים ולבסוף עלה לארץ ישראל. ספרו המפורסם: כפתור ופרח, על המצוות התלויות בארץ. ספרו כולל תיאור גיאוגרפי של הארץ בזמנו, על תושביה ועל גבולותיה. חיפש שרידים למקומות וצמחים המוזכרים במקרא ובתלמוד. חיבר ספרים נוספים ותרגם שני ספרי רפואה.

ב

ב"ח - ראה יואל סרקיס - בית חדש - 1561-1640

ב"ש – בית שמואל - ראה שמואל פייביש נפטר ב - 1706

בחינות עולם - חיבור של ר' ידעיה הפניני הבדרשי 1270-1340 בספרד. מוסר השכל על העולם הזה ומטרתו, ברוחו של הרמב"ם. העריך את הרמב"ם ואת גישתו הפילוסופית, ובעקבות חרם הרשב"א על לימוד פילוסופיה כתב איגרת התנצלות המלמדת זכות על העיסוק בפילוסופיה לפי דרכי הרמב"ם.

ביכורי העתים - כתב עת של תנועת ההשכלה שיצא לאור בוינה 1820-1831. הוקדש למאמרים בעברית בנושאי חכמת ישראל חינוך השפה העברית, מקרא ותלמוד והיסטוריה של עם ישראל בין הכותבים היו שי"ר שד"ל יש"ר מגורי ציה ואחרים.

בירורי המידות - מאת ישראל בן יצחק דוד קיטובר, לבאר את הספר עקידת יצחק של ר' יצחק עראמה, בייחוד במקומות אשר הובאו שמה דברי ספר המידות לאריסטו.

בית אפרים – אפרים זלמן מרגליות 1760-1828 מחכמי קלויז בברודי. מחבר ספרות תורנית ומחשובי הפוסקים בדורו. חיבר ספרים רבים "שו"ת בית אפרים" על אורח חיים, אבן העזר יורה דעה וחושן משפט, "ראש אפרים" על הלכות טריפה, "מטה אפרים" "יד אפרים" ביאור על מגן אברהם, הט"ז והש"ך, "עוללות אפרים", "שערי אפרים" על הלכות קריאת התורה,

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 7
"זרע אפרים" פירושים על פסיקתא דרב כהנא, "מקנה וקנין" מתרץ את השגות ר' יעקב
לורברבוים, "טיב גיטין", "יד רמ"א".

בית יוסף – ראה יוסף קארו

בית מאיר – ראה מאיר פוזנר

בית שמואל – ב"ש - שמואל בן ר' אורי שרגא פייבוש, רבה של פיורדא אשכנז. נפטר 1706.
נודע על שם ספרו "בית שמואל" על שולחן ערוך אבן העזר. למד בישיבת קרקוב אצל ר'
יהושע השל ואצל ר' אריה לייב בן זכריה מנדל.

בעל ההפלאה - ראה פנחס הלוי איש הורוויץ – 1731-1805

בעל הלבושים - ראה מרדכי יפה

בעל העקידה - ראה יצחק עראמה 1420-1494. כונה בשם "בעל העקידה" ע"ש ספרו
"עקדת יצחק". בעת גירוש ספרד עבר לנאפולי שבאטליה.

בשמים ראש - ר' שאול ברלין בן הרב צבי הירש ברלין 1740-1794 רב קהילה בברלין
משכיל בסתר. חיבר כמה כתבי פולמוס במאבק בין המשכילים לרבנים והוציא לאור שו"ת
"בשמים ראש", שלדבריו נכתב בידי רבנו אשר במאה ה-13. בספר נמצאו דברי הלכה
חרפים ומקובלים, לצד תשובות משונות והקלות מרחיקות לכת. לאחר שנתברר שהספר
מזויף, נאלץ שאול ברלין לעזוב את ברלין.

ג

ג'יקטיליה – עיין יוסף בן אברהם ג'יקטיליה

ד

דברי סופרים – מצוות דרבנן או מדברי הנביאים והחכמים שאחר חתימת התורה. מעמדם
כ"דרבנן". אף על פי שתוקפם של גזירות חכמים ותקנותיהם נובע מהתורה שבכתב שנאמר:

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 8
על פי התורה אשר יורוך... לא תסור ימין ושמאל, בנסיבות מסוימות קלים דברי סופרים
מדברי תורה. הכלל הוא "ספיקא דרבנן לקולא".

דוד בן זמרא – רדב"ז. נולד בספרד 1480-1574 גלה עם גירוש ספרד ועבר לצפת. בעקבות
המצב הכלכלי הקשה ירד למצרים ושימש כראש ישיבה ואב"ד. בצפת התקרב ל"בית יוסף"
ול"מבי"ט" והתפרסם בגלל חיבורו הגדול שו"ת רדב"ז. עסק בקבלה.

דוד הלוי סגל 1586-1667 מגדולי הפוסקים במאה ה-17 בפולין. חיבורו הידוע: "טורי זהב".
מנושאי כליו של השולחן ערוך.

דוד חיים פארדו (רד"פ) - 1718-1790 נולד בונציה ועלה לארץ 1782 פרשן ספרות חז"ל
ראש ישיבה פוסק ומשורר. חיבר ספרים רבים ביניהם "משכיל לדוד" על פירוש רש"י לתורה,
פירושים על התוספתא, ספרי, שו"ת על ארבע חלקים של שו"ע, השגות על אורח חיים
ומאמרים על סוגיות תלמודיות.

דוד לוריא (רד"ל) - 1798-1855 רב פוסק מקובל ודרשן מגדולי התורה בדורו חיבר פירושים
לתלמוד הבבלי ולפרקי דרבי אליעזר.

דוד קמחי (רד"ק) - מגדולי מפרשי המקרא והדקדקנים. צרפת 1160-1235.

דרך ארץ זוטא - מן המסכתות הקטנות. עוסקת בעצות והדרכות להתנהגותו של אדם
במידות טובות ובעבודת ה'. המסכת היא מתקופת התלמוד, ועריכתה בזמן הגאונים.

ה

האגור: ספרו של ר' יעקב ברוך בר' יהודה לנדא שחי במחצית המאה של המאה ה-15.
מגדולי הראשונים באשכנז מחבר ספר "האגור". בספרו מסכם את הפסיקות והמנהגים של
חכמי אשכנז הראשונים. לספר שלושה יעדים: א. לקבץ את כל השיטות שלא יצטרכו
המעיינים לחפש בספרי הקדמונים. ב. להגיע למסקנה פסוקה בכל ענין וענין. ג. לאסוף את
החידושים שנכתבו בדור שקדם לו: מהרי"ק, מהרי"ו, תרומת הדשן, מהרי"ל ועוד. ובמיוחד
לפרסם את פסקי אביו ר' יהודה. הראשון ששילב את חכמת הקבלה עם פסיקת ההלכה
ומביא לעיתים ראיות ודינים מספר הזהר.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 9
הגהות אשר"י – חיבור הלכתי המצורף לפסקי הראש, על ידי ר' ישראל מקרמס באוסטריה.
מראשוני אשכנז חי בתחילת המאה ה-14. בהגהותיו מביא פסקים מחכמי אשכנז ביניהם
ה"אור זרוע", תוספות, מהר"ם מרוטנבורג, הרב"ה ועוד.

הגהות מיימוני - ר' מאיר בר' יקותיאל הכהן מרוטנבורג 1260-1298. מתלמידי המובהקים
של מהר"ם מרוטנבורג. בימיו נפוץ מאד ספר משנה תורה לרמב"ם שהרבה מפסקיו לא
התאימו לפסיקה המקובלת באשכנז. ר' מאיר כתב הגהות על עשרה ספרים מתוכו, מלבד
סדר זרעים עבודה קרבנות וטהרה, והביא את דעותיהם של חכמי אשכנז ובעלי התוספות
וצרפת על הנושאים הנידונים במשנה תורה ר' מאיר. נרצח עם כל משפחתו בפרעות
רינדפלייש בשנת 1298.

הגר"א - ר' אליהו המכונה "**הגאון מוילנה**" 1720-1797. בעל השכלה בתחומים רבים. פוסק
פרשן ומקובל. מראשי המתנגדים לתנועת החסידות. מתורתו נדפסו ספרים העוסקים בכל
תחומי התורה שבכתב ושבעל פה. ספרו "אדרת אליהו" הוא פירוש לתורה, "רוח המושל"
ביאור אגדות חז"ל, כתב ביאור לשולחן ערוך ועוד.

הכתב והקבלה - ראה יעקב מקלנבורג,

הלכות גדולות - נתחבר ע"י ר' שמעון קיירא. חי בשנת 741. מחכמי ישיבת סורא בבבל בדור
השני של הגאונים. הספר מסדר את פסקי התלמוד לפי המסכתות וע"פ העניינים. עוסק
בעיקר במצוות הנהוגות בזמן הזה. סגנונו כלשון הגמרא שמשם תורגמו הדברים. בספר
שבידנו יש הוספות של רבי יהודאי גאון והשמטות רבות. מקורותיו העיקריים הוא ספרו
"הלכות פסוקות" של רב יהודאי ושאלתות דרב אחא, וכן "ספר המעשים" של בני א"י, ספר
הלכתי שנתחבר בא"י אחר חתימת התלמוד הירושלמי.

המאירי - מנחם בן שלמה מאירי 1249-1316. צרפת. מגדולי חכמי פרובאנס. יצירתו כללה
פרשנות התלמוד והנ"ך, פסקי הלכה, ענייני מסורה, מנהגים מוסר ומחשבה. עסק
בפילוסופיה ובמדעים, והדבר ניכר ביצירתו ובהשקפת עולמו.

המבי"ט – ר' משה מטראני, מרבני צפת 1500-1580. נולד בשאלוניקי למד באדריאנופול
ובבחרותו עלה לא"י והתיישב בצפת. למד בבית מדרשו של ר' יעקב בירב והיה חבר בבית
דינו. הוא היה בר פלוגתא לר' יוסף קארו בעניינים שונים. היה בקשר שוט"ת עם קהילות רבות.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 10
ספר השו"ת נדפס אחר מותו. כתב את הספר "קרית ספר", בו הוא הגדיר כל דין אם הוא
מדאורייתא, נלמד מ-י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, הלכה למשה מסיני, או תקנות חכמים
וגזרותיהם. ספרו "בית אלוהים" עוסק בתפילה ומוסר.

המרדכי - ר' **מרדכי בן הלל הכהן** 1240-1298. אשכנז תלמיד מובהק של המהר"ם
מרוטנבורג. בדור שאחרי בעלי התוספות ומחבר ספר "המרדכי" - ספר פסיקה הכולל כל דיני
התלמוד ושיטות הגמרא רש"י ותוספות כסדר האלפסי. בספר מנהגים והלכות מהפוסקים
הראשונים וכן ידיעות על תולדות הימים. חיבר סליחות ושירים.

המתרגם האשכנזי - הוא משה מנדלסון. ראה משה דסויי

העוין - חיבור של ר' **משה קוניץ**. ביאור מאמרי התלמוד. נפטר 1837. רבה של אובן ישן,
וחוקר תולדות ישראל. נודע בשל ספרו "בן יוחאי", המייחס את הזוהר לרבי שמעון בר יוחאי.

הפלאה – ראה פנחס הלוי איש הורביץ.

הש"ר מקוצי - ראה שמשון מקוצי – בן המאה ה-12

I

וידאל די טולושא 1283-1360 בעיר טולוז מחבר ספר "מגיד משנה". חיבור זה הוא מן
החשובים שבין נושאי כליו של הרמב"ם על משנה תורה. ידוע גם בכינוי "הרב המגיד". בספר
הוא מבאר עניינים קשים ומראה את מקורותיו של הרמב"ם. לעתים הוא מקבל דעות הנוגדות
את דבריו. פירש שישה מספרי בי"ד החזקה.

ז

זוהר חדש - תוספת לזוהר המיוחס לר' שמעון בר יוחאי. פירוש לכמה פרשיות בתורה
ולמגילות רות ואיכה. הספר כולל אמונות ודעות ומעשי חכמים. סגנון הספר דומה לתוספות
לספר הזוהר כמו "רעיא מהימנא" ו"סדרי אותיות".

זית רענן - פירוש על ילקוט שמעוני מאת הרב אבלי הלוי גומבינר 1637-1682. מגדולי
האחרונים, מחברו של הספר "מגן אברהם" (מג"א), שהוא פירוש מרכזי לשולחן ערוך אורח
חיים ולתוספתא נזיקין.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 11
זרחיה בן יצחק הלוי גירונדי - רז"ה - בעל המאור, 1115-1186 מן הראשונים בספרד, פוסק
ופייטן. נודע גם בשם "בעל המאור" ע"ש ספרו המאור, ובו השגות על דברי הרי"ף. למד
אסטרונומיה ופילוסופיה. ספריו מעידים על בקיאותו בספרות הרבנית ועל דרכו לבאר דברי
התלמוד בדרך חדשה וביקורתית.

זרע אברהם – ר' אברהם כטורזא 1821. פירוש על כמה מסכתות. לספר נלווה קונטרס
"סיני בקודש" על כל ההלכות שנאמר בהם הלכה למשה מסיני, וביאורים על לשונות הרא"ם
על פירוש רש"י. תלמידו של המהרי"ל ר' יצחק בן יעקב לומברוזו שהיה מגדולי חכמי תונסיה.

ח

ח"א – חכמת אדם - ראה אברהם דאנציג - 1748-1820

חוות דעת - ספרו של ר' יעקב לורברבוים, הגאון מליסא 1760-1832, על שולחן ערוך יורה
דעה.

חוות יאיר – ראה יאיר בכרך – 1638-1701

חושן משפט – ראה טור

חזקוני – ר' חזקיה בן מנוח 1250-1310 כתב פירוש לתורה בסביבות 1260 בצרפת. פירושו
כולל פירושים מקוריים ובלתי צפויים. מצטט הרבה את רש"י וניכר שהושפע מהרשב"ם
ראב"ע ובעיקר מריב"ש – ר' יצחק בר ששת.

חזקיה דה סילוה 1659-1698 פוסק שד"ר ומגדולי רבני ארץ ישראל במאה ה - 17 מחבר
פרי חדש. הספר מקיף את אור החיים ויורה דעה ופירוש לתשעה סימנים באבן העזר.

חיים בן עטר 1696-1743 המכונה "אור החיים" - ספר הלכה על שולחן ערוך "יורה דעה"
הספר עוסק בניתוח סוגיות תלמודיות רלוונטיות לפסיקת הלכה. נדפס בשם "פירות גינוסר".

חיים ויטאל 1543-1620. ממקובלי צפת. למד הלכה בישיבתו של האלשיך, וקבלה בישיבתו
של **רמ"ק**. כשהגיע האר"י לצפת תלמידו המובהק. כתב את תורת רבו בספר שמונה שערים.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 12

חיים יוסף אזולאי – החיד"א - 1724-1806 פוסק הלכה ומקובל חיבר עשרות ספרים בתחומים רבים של הספרות התלמודית שו"ת, הלכה, דינים, חידושים פרשנות, ופרשנות המקרא, כללי הש"ס דרשות אגדה, וקבלה. נולד בירושלים למד בישיבתו של ר' חיים בן עטר "כנסת ישראל", ובישיבתו של ר' יצחק הכהן רפפורט ובישיבת המקובלים בית אל, בחבורתו של ר' שלום שרעבי – הרש"ש. עסק בהלכה מדרש קבלה היסטוריה וביבליוגרפיה. ספריו "ברכי יוסף" "שיירי ברכה" חידושים על שו"ע. בקבלה: "חיים שאל" ו"יוסף אומץ". בפירושו למקרא כתב על דרך הדרש והקבלה, העתיק מפירושים קדמונים שמצא בכ"י וספרים נדירים. כתב ספר ביבליוגרפי "שם גדולים", על 1300 חכמים מימי הגאונים ועד ימיו, וספר "מעגל טוב" המתאר את מסעותיו.

חיים מוולז'ין 1749-1821. מתלמידי הגר"א, ייסד את ישיבת עץ חיים במוכרת בשם ישיבת וולז'ין. תוכנו של הספר הקבלי נפש החיים, על גדלות האל גדלות התורה וגדלות האדם.

חכם צבי – חכ"צ – אשכנזי צבי - 1660-1718. מרבני אה"ו: אחוד שלוש קהילות: אלטונה המבורג ונדסבורג. נדד בין הקהילות, נלחם בשבתאים ועמד בקשרי שו"ת עם רבים מחכמי אשכנז. הנהיג בישיבתו לימוד מדעים ודקדוק עם לימוד ש"ס ופוסקים. חיבורו "שו"ת חכם צבי" מצטיין בפשטות ובבהירות, ובשיטה של חכמי ספרד. הוא נפוץ מאד בישיבות. אחריו נמשכו כמה מגדולי הרבנים בחיבוריהם כמו "מרכבת משנה" "קצות החושן", ו"נתיבות". בנו הוא ר' יעקב עמדין, שהמשיך את מלחמתו בשבתאות.

חכמת אדם - ח"א – ראה אברהם דנציג

חסדאי קרשקש – פילוסוף, מחבר הספר "אור ה" בברצלונה 1340-1410. ספר פילוסופיה מקורי ואמץ. השגות על מורה נבוכים שהלך בעקבות אריסטו. ר' חסדאי היה הראשון שחלק על אריסטו וביטל את ההקדמות של הפילוסופים היונים. טען שאין קשר בין הזמן לחומר רעיון שהיה היסוד לשיטת הקדמות של אריסטו, שגם הרמב"ם קיבל. לדעת קרשקש עיקרי היהדות הם ששה: ידיעת ה', השגחתו, יכולתו, נבואה, בחירה, תכלית מוסרית של הבריאה.

חתם סופר – ראה משה סופר

ט

ט"ז טורי זהב – ראה דוד הלוי סגל - 1586-1667

טור - בעל הטורים - ר' יעקב בן אשר 1279-1343 גרמניה. חבר את ארבע טורים הוא ספר הלכה מרכזי על פיו נתחבר השולחן ערוך. "אורח חיים" ובו סדר היום סדר יום שבת וסדר המועדים. "זורה דעה" להורות את בני המותר והאסור הכולל שחיטה טריפות דם בשר וחלב תערובות טבילת כלים יין נסך עבודה זרה ריבית נידה נדרים שבועות כבוד אב ואם צדקה מילה עבדים גרים ספר תורה מזוזה כלאים בכור חלה ואבלות. "אבן העזר" דיני אישות ומשפחה הכולל פריה ורביה אישות וקידושין כתובות גיטין ייבום חליצה אונס ומפתה. ו"חושן משפט" סדרי בית דין ממונות ונזקין הכולל הלכות דיינים עדות הלוואות שטרות מלווה לווה, טוען ונטען, שבועה בבי"ד גביית חוב, ערב חזקת קרקעות נזקי שכנים שותפות בקרקע ומיצרנות (=שכנות). וכן "ספר הרמזים" ופירוש לתורה בתחילת כל פרשה כותב גימטריות וטעמי מסורות. "בעל הטורים" – פירוש לתורה. בפירוש הפסוקים מביא את פירושי רש"י ורמב"ן ודן בהן, ולפעמים את דברי הראב"ע. קיצור של פירוש זה מצוי בחומשים בשם "קיצור בעל הטורים".

טורי אבן – ראה אריה לייב גינצבורג

■

יאיר בכרך - 1638-1701 רב תלמודי בגרמניה. מאחרוני האחרונים באשכנז. שימש ברבנות בקובלנץ במיינץ ובסוף ימיו בוורמייזא. עסק במדעים, מתמטיקה גיאומטריה ואסטרונומיה. וכן עסק בתורת הנסתר. חיבר ספרים בתחום ההלכה, והידוע שבהם הוא "**חוות יאיר**" שו"ת, ספרו "חוט השני" מכיל בעיקר את תשובות אביו וסבו, "מקור חיים" על שו"ע תוך התייחסות לט"ז ומג"א, "מר קשישא" כללים בתלמוד ובמורה נבוכים, פירוש והגהות על הריף, "עץ חיים" ספר שאבד.

יב"ע - ראה יונתן בן עוזיאל. תנא בדור ראשון לתנאים לפני חורבן בית שני.

ידידיה שלמה רפאל נורצי - מחכמי מנטובה איטליה במאה ה - 16. ספרו: **מנחת שי**. הספר כולל הגהות והערות על המקרא הוא מביא שינויים בנוסח המקרא שמצא בספרים וכתבי יד וכל מה שדנו בעניינים אלו בספרות התלמודית והמדרשית עד ימיו, עד היום רבה חשיבותו של הספר לקביעת הנוסח המדויק של המקרא.

~~~~~

יהודה בן שמואל אבן בלעם 1000-1070 פרשן מקרא מדקדק ואיש הלכה בספרד. כתב פירוש על רוב ספרי המקרא בערבית. מנתח את הכתוב בכלים דקדוקיים. שיטת פירושו מגשרת בין גישת רס"ג לשיטת הראב"ע. נמנע מפירוש שאינו הולם את דברי חז"ל. חיבר חיבורים על מילים נרדפות, על מילות הטעם, על טעמי המקרא ועוד.

יהודה בר יצחק עייאש - 1688-1760. מגדולי הרבנים והפוסקים באלג'יריה, משם עבר לליבורנו שם נפגש עם החיד"א המפורסם בין חכמי הדור שהגיע כשד"ר מא"י. בליוורנו הדפיס את ספרו "מטה יהודה" על שו"ע אורח חיים. וכן חיבר את "קול יהודה" - דרשות על סדר פרשיות השבוע, וחידושים על שו"ע, ביאורים על פירוש רש"י ופרשנים אחרים. "שבט יהודה" על שו"ע יורה דעה, ו"לחם יהודה" חידושים ברמב"ם. "בית לחם יהודה" - "זאת ליהודה". ב-1752 הגיע לירושלים עם קבוצה מתלמידיו לשיבתו של ר' חיים בן עטר - ועמד בראש הישיבה לאחר מותו.

יהודה החסיד - ריה"ח - ממייסדי חוג חסידי אשכנז. בסוף המאה ה-12 ובתחילת המאה ה-13. חבר כמה ספרים ביניהם "ספר חסידים" הכוללת הלכות ומנהגים של חסידי אשכנז. בלט בדרישותיו המחמירות מתלמידיו, כתב צוואה שיש בה רשימה של הנהגות וכללים מיסטיים בחלקם. מעט מהאזהרות מובאות בבית יוסף ובש"ע.

יהודה חיוג - ר"י חיוג' 945-1012 לערך, נולד במרוקו ועבר לספרד. היה ממדקדקי העברית והפרשנים הפילולוגיים. הוא הגיע למסקנה שרוב השורשים הם תלת עיצורים. חיבר כמה ספרים: ספר הניקוד, ספר אותיות הנח, אותיות אהו", ספר פועל הכפל, וספר הליקוטים.

יהודה חייט - מרבני איטליה במאה ה-16-15 וממגורשי ספרד. נחשב בין המקובלים שהפיץ את תורת הקבלה באיטליה. חיבר פרוש לספר "מנחת יהודה" המיוחס לר' פרץ בר' יצחק. אע"פ שספרו אינו אלא פירוש לספר אחר, הוא נחשב לאחד החיבורים החשובים בקבלה.

יהודה לייב עדיל (עדל) 1757-1828 למדן ליטאי ומומחה לספרות אגדות חז"ל. התפרסם בשם "המגיד מסלונים" עסק בדרשנות והיה מבאי ביתו של הגר"א חיבר כמה ספרים, "מי נפתוח" "מים טהורים" "אפיקי יהודה" קונטרס הפעלים – "שפה לנאמנים" "איי הים".

יהודה לייב שפירא 1787-1853 רבה של קובה ואב"ד ראשון שלה. התנגד לתנועת המוסר.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 15
יהודה רוזאינס 1235-1310 תלמיד חכם ופוסק הלכה. ספרו "משנה למלך" על משנה תורה לרמב"ם. רוב דרשותיו על מעשה צדקה ואהבת א"י. בין הרודפים את כת שבתאי צבי.

יהושע בועז – ריא"ז 1518-1555 לערך, משפחתו הייתה ממגורשי ספרד שעברו לאיטליה. חי בתקופתם של ר' יוסף קארו והרמ"א. מגדולי הפוסקים האחרונים. נודע בשל ספרו "**שלטי גיבורים**" על הרי"ף, וציוני "**מסורת הש"ס**" תיקוני גירסאות בש"ס, "**תורה אור**" מראי מקומות לפוסקים שהובאו בש"ס, ו"עין משפט" מראה מקומות לפוסקים הרמב"ם, סמ"ג, הטור, ושו"ע, על התלמוד הבבלי, תכנן לכתוב ספרים נוספים אך נפטר בעודו צעיר.

יהושע העשיל 1578-1648 מרבני ליטא פולין מכונה גם בשם הרב יהושע חריף. כיהן ברבנות וכראש ישיבה בין תלמידיו היה הש"ך – ר' שבתאי כהן. פוסק פרשן התורה ופירש את התלמוד. ספרו **מגני שלמה** מגן על רש"י מקושיות התוספות. כן כתב ספר בקבלה ביאור על ספרו של הרמ"ע מפאנו "עשרה מאמרות". וכן חיבר את שו"ת "**פני יהושע**" (הפנ"י).

יהושע פלק כץ 1555-1614 קראקא. מגדולי האחרונים. תלמידם של המהרש"ל והרמ"א מביא מדבריהם בחיבוריו. התעניין בפילוסופיה ואסטרונומיה וחיבר חיבורים בעניינים אלו. חיבורו "בית ישראל" על הטור ושו"ע, "מאירת עיניים" על שו"ע חושן משפט.

יואל סירקיס (הב"ח) 1561-1640 מחבר פירוש על ארבעה טורים בשם "**בית חדש**" ומכאן שמו: הב"ח. את הקבלה חשב למקור תורה, ואת הפילוסופיה למינות. הגיה את התלמוד ואת ספרי הראש, הטור, הב"י, הש"ע והרמ"א. - חיבר פירוש התפילה ע"פ הקבלה.

יום טוב בן אברהם אשבלי (ריטב"א) - מגדולי מפרשי הש"ס בסברא ובהלכה. 1250-1330 בספרד בעיר אשביליא, תלמידו של הרשב"א. כתב ספרים רבים ונתחברו תחת השם "חידושי הריטב"א". חיבר פרוש על האלפסי פסקי הלכות על הרמב"ם וכן ספר זיכרון להגן על הרמב"ם מפני השגות הרמב"ן ופירוש על הגדה של פסח.

יום טוב הור (תוי"ט) – 1579-1654 מכונה "תוספות יום טוב" ע"ש חיבורו למשנה. מגדולי חכמי אשכנז ופולין. עסק בקבלה, פילוסופיה, מתמטיקה ואסטרונומיה. אב"ד בבית דינו של המהר"ל. חיבר כמה ספרים בהם "**מעדני מלך**" ו"**לחם חמודות**" וכן "פילפולא חריפתא" על הרא"ש לסדר נזיקין. פירוש על "בחינות עולם" לר' ידעיה הפניני, הגהות וביאורים לספר "גבעת המורה", פיוטי סליחות. הלשנה לפני הקיסר פרידנאנד שכתב סרה על המלך ופגע

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 16
בנצרות הביאה עליו עונש מוות. בהשתדלות שגריר צרפת המיר הקיסר את עונש המוות
בכופר נפש גדול מאד ואסרו עליו לשמש ברבנות. ועל כך כתב את הספר "מגילת איבה".

יונה אבן ג'נאח - 995-1050 בספרד. מחשובי המדקדקים במאה ה-10 וה-11. כתב ספרים
בדקדוק: ספר "ההשגה", השלמות ותיקונים לספרו של רבו. הספר החשוב שכתוב הוא
"מחברת הדקדוק" ובו שני חלקים: ספר השורשים, - מילון מלא של השורשים במקרא, ו"ספר
הרקמה" - תיאור מקיף של הדקדוק המקראי. הספרים נכתבו בערבית ותורגמו בידי ר' יהודה
אבן תיבון. עסק ברפואה.

יונה לנדסופר - 1678-1712 נודע כעילוי בצעירותו בתורה בקבלה ובמדעים. רב פוסק
ומגדולי רבני בוהמיה. מכונה "מעיל צדקה" על שם ספרו. נכד המהר"ל מפראג. שימש כנציג
באחד הוויכוחים נגד השבתאים. התכתב עם החכם צבי. ספריו "שו"ת מעיל צדקה", " ספר
"בני יונה" על הלכות ספר תורה, ספר "כנפי יונה" על שו"ע יו"ד.

יונתן אייבשיץ 1694-1764. נקרא על שם ספרו "כרתי ופלתי" על יורה דעה. רב בקהילות
אה"ו, ראש ישיבה ודרשן ומגדולי פוסקי ההלכה ביהדות אשכנז. עסק בנסתר וכתב קמעות.
הדבר הביא להחרמתו ע"י ר' יעקב עמדין שמצא רמזים שבתאיים בכתביו. כתב ספרים רבים
ביניהם תרי"ג מצוות לפי שיטת הרמב"ם הרמב"ן הסמ"ג עם השגות הראב"ד. "אורים
ותומים" על שו"ע חושן משפט, "יערות דבש" - דרשות, "תפארת ישראל" על הלכות נידה.

יונתן בן עוזיאל – יב"ע, תנא שחי בדור הראשון לתנאים לפני חורבן בית שני ב-70 לספירה.
תרגום יונתן לתורה ולנביאים בארמית.

יוסף אלבו המכונה "בעל העיקרים" ע"ש ספר העיקרים שחיבר. 1380-1444 חי בספרד,
רבו ר' חסדאי קרשקש מחבר הספר "אור ה"י". תקופתו הייתה תקופה של מלחמות דת קשות
עם הנוצרים והיהודים אולצו להתווכח עם הנוצרים. בשנת 1413-1414 היה ויכוח ביו יהודים
ונוצרים בעיר טורטוזה, ור' יוסף אלבו היה מראשי המדברים. אחרי הוויכוח היה משבר רוחני
קשה ויהודים רבים המירו את דתם. כדי להילחם בתנועת ההמרה ולחזק את אמונת ישראל
חיבר ר' יוסף אלבו את "ספר העיקרים" המגדיר את שלוש היסודות העיקריים של אמונת
ישראל: מציאות השם, תורה משמים ושכר ועונש. בספר הוא מתווכח עם הנוצרים.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 17
יוסף בן אברהם ג'יקטיליה - 1248-1323 (**מהר"י ג'יקטיליה**) מגדולי המקובלים בספרד. ספרו "**שערי אורה**" נחשב אצל המקובלים לאחד מספרי היסוד והאר"י אמר על ספר זה שהוא המפתח לכל תורת הסוד. גם ר' חיים מוולוז'ין תלמידו של הגר"א התבטא שכדי לצאת ידי חובת תורת הקבלה יש ללמוד את ספר "הזוהר" ואת ספר "שערי אורה". בנוסף לספר זה חיבר ר' יוסף ספרים נוספים "שערי צדק", "הניקוד", "החשמל", "סוד הנחש" כללי מצוות ספר המשלים העוסק בדברי מוסר.

יוסף בן גוריון. ספר המיוחס ליוסף בן גוריון הכהן הוא יוספוס פלביוס, הוא יוסף בן מתתיהו 100-37 לספירה, מפקד היהודים המורדים ברומי בגליל בשנת 70 לספירה. הספר כולל את תולדות ישראל על רקע קורות העמים הקדמונים וביחוד היונים והרומים. הספר מתחיל באדם הראשון ועד חורבן הבית שני ע"י טיטוס. בעל הערוך ורש"י מזכירים אותו. הראשון שהטיל ספק באמינות החיבור ובמחברו היה ר' עזריה מן האדומים - תלמיד חכם היסטוריון וחוקר יהודי איטלקי 1513-1578.

יוסף בן לב 1505-1580 נולד באדריאנופול בגיל 34 עבר לשאלוניקי כהן כרב וכאב"ד פנו אליו בשאלות מארצות רבות. תשובותיו נדפסו בשם "שו"ת מהריב"ל". נרדף ע"י בעלי שררה בעקבות פסיקותיו, ועבר לקושטא, שם עמד בראש ישיבה שנתמכה ע"י דונה גרציה.

יוסף בן מתתיהו – ראה יוסף בן גוריון

יוסף בר מאיר תאומים 1737-1792 מרבני ליטא ופולין. חיבר ביאורים ופירושים על שולחן ערוך בשם "פרי מגדים" הספר הוא מאחד הפירושים החשובים לשו"ע וכן נתחברו עליו ספרים וקיצורים רבים.

יוסף חביבא - מחבר "נימוקי יוסף": מחכמי ספרד במאה ה-15 ואחד מאחרוני הראשונים. התגורר בברצלונה היה מתלמידי הר"ן ור' חיסדאי קרשקש. הספר הוא ליקוט ועריכה של קודמיו, במיוחד הריטב"א והר"ן. את חידושויו הוא מציין במפורש במילים "אמר המחבר".

יוסף יעבץ - 1440-1508 מגדולי הרבנים בזמן גירוש ספרד כינויו "החסיד יעבץ" חיבר ספר "אור החיים" על עניני אמונה וספר חסדי ה'.

יוסף מטראני - 1568-1639 מכונה מהרי"ט או מהרימ"ט. מגדולי חשובי הפוסקים, בנו של המבי"ט ר' משה מטראני מרבני צפת. מהרי"ט נודע בגלל השו"ת אותן חיבר על חלקים מן הש"ס: "חידושי המהרי"ט". היה חכם באשי של טורקיה ושד"ר בקושטא. חבר ספרים נוספים דרשות לתורה ומועדים על צורת בית המקדש ותבניתו ועוד כתבים שלא נדפסו.

יוסף קארו - מהרי"ק 1488-1575 (מכונה גם 'הבית יוסף') נולד בספרד. לאחר גירוש ספרד עברו הוריו לטורקיה, ומשם עבר לבולגריה. ב - 1536 עלה לצפת. תלמידו של ר' יעקב בירב והוסמך על ידו. עסק בהלכה ובקבלה. חיבורו ה"בית יוסף" הוא פירוש על ארבעה טורים, ובו ערך דיונים הלכתיים מעמיקים בסופם קבע את עמדתו המסכמת. הוא נקרא על שם ספרו זה: "הבית יוסף". עמד בראש ישיבה ובין תלמידיו היו ר' משה קורדיברו (הרמ"ק) ר' משה אלשיך (רמ"א) והיה חבר בבי"ד ובר פלוגתא עם ר' משה מטראני. חיבר ספרים נוספים: "**אור צדיקים**" על כללי התלמוד, "**שולחן ערוך**" קיצור הלכות של הבית יוסף ומאז ועד עתה הוא הספר המוסמך ביותר להוראת הלכה פסוקה בישראל מבנה הספר דומה למבנה של הספר ארבעה טורים. "**מגיד מישרים**" על התגלות מגיד שהתגלה אליו, "**אבקת רוכל**" שו"ת הכולל את תשובותיו ואת תשובות החולקים עליו. "**כסף משנה**" מפרש את משנה תורה לרמב"ם, הספר עוסק בגילוי מקורות הרמב"ם, מיישב את השגות הראב"ד על הרמב"ם, ומתדיין עם "המגיד משנה": ר' וידאל די טולושא.

יוסף קולון 1420-1480 צרפת. פוסק ומחבר שו"ת. שימש ברבנות באיטליה השיב תשובות לארצות רבות. שו"ת המהרי"ק הנחשב בין ספרי הפוסקים המצוינים בספרות הרבנים נחלק לשורשים וענפים. כן חיבר חידושים ופרושים לתורה למשנה תורה של הרמב"ם ועל סמ"ג.

יוסף קורקוס - 1540. נולד בספרד ולאחר הגירוש נדד למצרים ואח"כ עלה לא"י. מחכמי מצרים וא"י. מראשוני מפרשי הרמב"ם. ר' יוסף קארו מביא אותו פעמים רבות בחיבורו "כסף משנה". תשובותיו נמצאות בכתבי השו"ת של בני דורו: שו"ת אבקת רוכל של ר' יוסף קארו, שו"ת הרידב"ז, שו"ת המבי"ט, וכן בספרו של החיד"א שו"ת חיים.

יוסף קמחי. בלשן ופרשן מקרא 1105-1170. ספרד. בעקבות רדיפות המואחדינים עבר לצרפת. הוא אביהם של רד"ק ורמ"ק. פרש על פי דקדוק הלשון העברית. פירושו לא שרד אך רבים מפירושו נמצאים בפירושו של בנו רד"ק. מקפיד על אופיו הפשטני של הפירוש ומשלב בו הגות פילוסופית. ספריו בתחום הדקדוק: "ספר זיכרון" ספר מקיף ושיטתי בשל החלוקה לתנועות גדולות וקטנות. "ספר הגלוי" הכרעות לשוניות בוטוח שבין דונש למנחם

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 19
תוך התייחסות להכרעותיו של רבנו תם. בחלקו השני של הספר השגות חדשות כנגד מנחם.
כתב את ספריו בעברית. התווכח עם הנוצרים, וכתב את ספר הברית שבו הוא תוקף את
פרשנות הנוצרים. פשטנות פירושו הייתה אנטייתזה לפרשנות האליגורית של הנוצרים.

יוסף שלמה דלמדיגו. חי בשנים 1591-1655. מכונה גם בשם יש"ר מקנדיא. רב פילוסוף
מתמטיקאי ואסטרונום מכרתים. ספרו **אליים** עוסק במתמטיקה ואסטרונומיה.

יוספוס פלביוס – ראה יוסף בן גוריון

יורה דעה – ראה טור

ילקוט - ילקוט שמעוני - ספר מדרשים קדום, מהמאה ה-12 לערך. המדרשים מלוקטים
מהתלמוד ומספרי מדרש קדמונים, והם מסודרים לפי ספרי התנ"ך.

ילקוט ראובני - לקט מדרשים מספרי קבלה שנכתב ע"י **אברהם ראובן הכהן סופר**. מקובל
מחכמי פראג במאה ה-17. נפטר ב-1673. חלקו הראשון של הילקוט ערוך לפי סדר הא-ב,
וחלקו השני ערוך לפי סדר פרשיות השבוע.

יעב"ץ - ראה יעקב עמדין בן צבי. 1698-1776

יעקב יהושע פאלק - קראקא 1680-1756. רב ומחבר ספר "פני יהושע". נבחר לרבה של
פראנקפורט. במחלוקת בין ר' יעקב עמדין ור' יונתן אייבשיץ עמד לצדו של ר' יעקב עמדין.
ספרו החשוב "פני יהושע" ובו חידושים על הש"ס בארבעה חלקים התקבל כמורה דרך
בהבנת התלמוד.

יעקב לורברבוים - 1760-1832 המכונה "**הגאון מליסא**" או "**הנתיבות**", על שם ספרו
נתיבות המשפט. שימש כרב העיר ליסא והיה פוסק הלכה. נלחם ביהדות הרפורמית
במלחמתו שיתף פעולה עם ר"ע איגר והחתם סופר, תלמידיו המפורסמים היו ר' צבי קלישר
ור' אליהו גוטמכר שניהם ממבשרי הציונות.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 20
יעקב מאורלייניש - נקרא גם בשם "רבנו יעקב הקדוש" מבעלי התוספות שחי באורליאן שבצרפת. נרצח 1189 בלונדון בפרעות ביום הכתרתו של המלך ריצ'רד הראשון. תלמידו של רבנו תם. רבים מחידושויו מודפסים בתוספות של התלמוד ובספרי ההלכה של הראשונים.

יעקב צבי מקלנבורג - גרמניה 1785-1865. שימש ברבנות והתפרסם בזכות חיבורו לתורה "**הכתב והקבלה**", שעניינו לחבר את הכתב עם הקבלה – תורה שבעל פה. פירושו הוא הראשון שנכתב על התורה כנגד הגישה הרפורמית. פירושו מראה את היסודות הלשוניים והדקדוקיים של דרשות חז"ל בטקסט המקראי. הספר כולל פירושים לשוניים ופרשנים מקוריים רבים, והוא מסתמך על הפרשנות המסורתית, ועל פירושי הגר"א ושד"ל. כתב פירוש לתפילה – "עיון תפילה" שנדפס עם ספרו של ר' יעקב לורברבוים מילסא "דרך חיים".

יעקב עמדין בן צבי - בנו של חכם צבי אלטונא 1698-1776 השתלם בספרות הרבנית קבלה דקדוק רומית והולנדית התנגד לחכמת הפילוסופיה. בשנת 1728 נתמנה לרב בעמדין. לחם בכת שבתאי צבי ובר' יונתן אייבשיץ שנחשד בעינוי כמסייע לכת. חבר כחמישים ספרים וסידור תפילה וספר זיכרונות.

יעקב ריישר מרבני מץ 1670-1734 נולד בפראג כתב חידושים על שולחן ערוך ספר תשובות וספר בדיני מיגו וספיקות. ספרו עיון יעקב הוא חיבור על האגדות הנקרא גם "עין יעקב".

יפה מראה - ראה שמואל יפה אשכנזי – 1525-1595

יפת בן עלי הלוי - פרשן מקרא, פייטן ומדקדק קראי בן המאה ה-10. עסק בביאור הדקדוק העברי, ובפולמוס עם היהדות הרבנית, הנצרות והאסלם. כתביו השפיעו על יהודים רבניים כמו הרד"ק וראב"ע.

יצחק אבוהב - 1433-1493 מאחרוני גאוני קסטיליה, מדור גירוש ספרד עסק בתלמוד הבבלי בהלכה בקבלה ובפילוסופיה. חיבר פירושים רבים, ביניהם חיבור על פירוש רש"י ורמב"ן ולכמה מסכתות בתלמוד. כתב הגהות על ספר משנה תורה לרמב"ם וביאור לטור אורח חיים.

יצחק אבן גיאת 1030-1089 - **רי"ץ גיאת** או **ריצ"ג** - נולד בלוסינה שבספרד. רב פוסק וראש ישיבה, פרשן ומשורר. עסק בפילוסופיה. כתב קובץ הלכות ונתפרסם בשם "מאה שערים" או "שערי שמחה". פיוטיו שולבו בסליחות כמנהג טריפולי בשם "שפתי רננות".

יצחק אדרבי - מחכמי שאלוניקי 1520-1584. מרביץ תורה ואב"ד. חלק על מהרשד"ם ורבנים אחרים, בגלל חילוקי דעות קרא לספרו בשם "דברי ריבות". היה ידידו ועמיתו של ר' שמואל דה מדינה - הרשד"ם. היה מקובל ובקי בספרות ההלכה.

יצחק אלפסי - מחבר "הלכות" ר' אלפס ופוסק. צפון אפריקה 1103-1013. מלבד הלכות כתב האלפס שו"ת והעמיד תלמידים רבים. ספר ההלכות הוא תמצית ההלכות הנהוגות בזמן הזה שנמצאו בתלמוד בסגנונה וכסדרה בהשמטת הדיונים ודברים שאינם נוגעים להלכה. האלפס התקבל כפוסק בכל תפוצות ישראל.

יצחק בן אבא מרי - ממרסליא שבפרובנס. מלבד כינוי "בעל העיטור" יש המכנים אותו "בעל הדברות" על שם חיבורו עשרת הדיברות, הנספח לספר העיטור. ספר העיטור מקיף את יסודות ההלכה בדיני אישות, ממונות, מועדים כשרות ועוד. מבוסס על תורתם של גאוני בבל. מצוטט בספרות ההלכה ובסעיפים רבים בשולחן ערוך.

יצחק בן אשר הלוי - מכונה **ריב"א**. במאה ה-12-11. תלמידו של רש"י וראשון בעלי התוספות באשכנז. חיבר תוספות לתלמוד הבבלי וכמה ספרי הלכה.

יצחק בן משה נוניס – 1859. חיבר את "שער למלך" על הרמב"ם ומפרשיו "מגיד משנה", "כסף משנה", "לחם משנה" ו"משנה למלך".

יצחק בר ששת ברפת – ריב"ש - ספרד 1326 - אלג'יר 1408. למד תורה אצל ר' חיסדאי קרשקש ור' פרץ הכהן ואצל רבנו ניסים בר' ראובן מפרש הריף. קיבל ממלך אלג'יר מינוי לכהן ברבנות, אך הרשב"ץ ערער על כך, וריב"ש סילק עצמו מן הרבנות. לא עסק בנסתרות ואסר על לימוד חכמה יונית, ובייחוד ספרי טבע שמגמת מחבריהם לעקור את התורה ולשרש את האמונה בחידוש העולם ובהשגחה. חיבר פירוש על התורה ממאמרי חז"ל, חידושים על מסכתות שונות של הבבלי, שו"ת, שירים וקינות.

יצחק יהודה שמלקיש – 1827-1904. מגדולי רבי גליציה ונחשב לאחד מגדולי הפוסקים בדורו. שימש כאב"ד בלבוב. חיבר את "שו"ת בית יצחק" ואת "בית יצחק" על התורה.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 22
יצחק עראמה ספרד 1420-1494. רב דרשן ופילוסוף. בגירוש ספרד עבר לנאפולי. ספרו
"עקידת יצחק" כולל דרושים על התורה. דרשותיו גם בדרך המחקר. כתב ספר נגד לימוד
פילוסופיה. הרבה להתווכח עם הנוצרים. יצא נגד הנברוני שהתנגד למורה נבוכים.

יש"ר - ראה יוסף שלמה דלמדיגו – 1591-1655

ישעיה פינטו - רי"ף ריא"ף - 1565-1648 מחבר הספר "מאור עיניים" - פירוש על עין יעקב
שהוא פירוש על אגדות הש"ס. אביו חי בספרד ולאחר גירוש ספרד עבר לדמשק. ר' ישעיה
עלה לא"י ונסמך ע"י נכדו של מהר"י בירב. חזר לדמשק ושם כיהן כרב לאחר מות דודו ר'
חיים ויטאל אשר ממנו למד קבלה.

יששכר בער הכהן - בסוף המאה ה-16. פירוש על מדרש רבה לחמישה חומש תורה
ולמגילות. נולד בפולין ועלה לארץ והיה מתלמידי הרמ"ק - ראה משה קורדיברו.

כ"מ – כסף משנה - ראה יוסף קארו - 1488-1575

כד הקמח - חיבור של רבנו בחיי הנקרא גם "חיבור הדרשות" שהן 82 דרשות של מוסר
ואמונה, הכוללים פירוש על ספר איוב בערך 'השגחה', פירוש על ספר יונה בערך 'כיפורים',
ופירוש על מגילת אסתר בערך 'פורים'.

כזרי – "ספר ההוכחה והראיה להגנת הדת הבזויה" - חיבורו הפילוסופי של ר' יהודה הלוי
שנכתב בשנת 1139 בערבית, ותורגמו לעברית בידי יהודה אבן תיבון. מתרגמים נוספים:
יהודה אבן שמואל, הרב יוסף קאפח, מיכאל שוורץ והרב יצחק שילת.

כלי יקר - ראה שלמה אפרים לונטשיץ – 1545-1619

כנסת יחזקאל - ר' יחזקאל קצנבלוגין . 1667-1749. רבן של קהילות אה"ו. נבחר לאב"ד
וראש ישיבה, פוסק ומנהיג. נלחם בשבתאות. רבנים גדולים פנו אליו בשאלות, ואותם ריכז
בספרו הנודע "כנסת יחזקאל".

כסף משנה – ראה יוסף קארו

כפתור ופרח - ראה אשתורי הפרחי

כרתי ופלתי - ראה יונתן אייבשיץ

ל

לוי בן גרשון (רלב"ג) – צרפת 1288-1344. פילוסוף, מפרש מקרא, מהנדס ורופא. חיבר פירוש לתורה, וספר פילוסופי בשם "מלחמות ה'" העוסק בעיקרי האמונה. הוגה דעות מקורי קרוב לשיטת אריסטו.

לנדא יחזקאל 1713-1793 רב בפראג פוסק ומשיב. התפרסם בזכות ספרו "נודע ביהודה". העמיד תלמידים רבים. כתב ספרים וחידושים על הש"ס. שמש כרב וכדיין. התערב במריבה בין ר' יעקב עמדין ור' יונתן אייבשיץ. בקי בספרי הקבלה, והתנגד למנהגי החסידים. הסתייג מהקבלה וראה את עבודת הכוונות והייחודים מבית מדרשו של האר"י ככפירה. התנגד לתרגום התורה של משה מנדלסון, ויצא נגד החוברת של נפתלי הרץ וייזל שקרא לשינוי מקיף בחינוך היהודי.

מ

מ"ב – מנחה בלולה - ראה אברהם מנחם יעקב הכהן ראפפורט - 1520-1596

מ"ל – משנה למלך – הר' יהודה רוזאינס - 1235-1310

מ"מ – מגיד משנה - ראה וידאל די טולושא - 1283-1360

מ"מ - מרכבת משנה - ראה שלמה אשכנזי ראפפורט – 1717-1781

מ"ש – מנחת שי - ראה ידידיה שלמה רפאל נורצי המאה ה-16

מאיר בן גבאי. הר"מ - 1480-1540. מכונה ר' מאיר ן' גבאי. חיבר ספרי קבלה וביניהם "עבודת הקודש" ו"דרך אמונה" "תולעת יעקב". ספרו עבודת הקודש מחולק לארבעה

24 [אתר דעת](#) * רבי יעקב צבי מקלנבורג * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * אישים, ספרים וקיצורים * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) * 24
נושאים: אחדות ה', עבודת ה' המוטלת על האדם, מטרת קיומו של האדם ביקום, ותיאור מעשה בראשית.

מאיר פוזנר - 1725-1807. מחבר הספר "בית מאיר" ואב"ד שוטלנד שבדנציג. מגדולי המשיבים בדורו. בין השואלים היה גם ר' עקיבא אייגר. הספר נתקבל כספר פסיקה מוסמך הכולל את פסיקות הש"ס, מפרשי השו"ע והפוסקים האחרונים. הספר קיבל את הסכמתו של הגאון מלבוב ר' יוסף שמואל נתנזון.

מבי"ט - ראה משה מטראני – 1500-1580

מבין חידות - ר' יוסף היילברון. להבין חידות וראשי התיבות אשר נהגו בהם בעלי המסורת.

מג"א - מגילת אסתר – תשובות על ביקורתו של הרמב"ן על ספר המצוות של הרמב"ם. ר' יצחק די ליאון. חי לפני גירוש ספרד.

מג"א – מגן אברהם - ראה אברהם הלוי גומבינר – 1633-1683

מגדל עוז – ראה שם טוב אבן גאון

מגיד מישרים – הספר מגיד מישרים מאמרים בקבלה ערוך כיומן על סדר פרשיות השבוע אותן קיבל ר' יוסף קארו (הרי"ק) מפי המגיד, דבריו נמסרו בשפה הארמית.

מגיד משנה – ראה וידאל די טולושא

מגן אברהם – ראה אברהם אבלי הלוי גומבינר

מגני שלמה – ראה יהושע העשיל

מדרש אבכי"ר - מדרש אבוד שלא הגיע לידינו והעדויות עליו הן ממקורות עקיפים. משמעות השם אבכי"ר הוא **אמן במהרה כן יהי רצון**. המקורות המזכירים את המדרש הם מאשכנז סביב המאה ה-13 כנראה שהמדרש נערך באיטליה. מקורות המדרש המבוססים על

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 25
מדרשי א"י התלמוד הירושלמי ספרות ההיכלות ענייני הלכה ומנהג התואמים את מנהג
איטליה. המדרש כנראה נערך בסוף המאה העשירית.

מדרש הנעלם – חלק מן הזוהר.

מדרש חזית - או אגדת חזית - מדרש רבה על שיר השירים וקהלת ונקרא כך לפי תחילתו
בפסוק "חזית איש מהיר במלאכתו". מדרש ארצישראלי קדום השייך לקבוצת מדרשים
הנקראים מדרשי האמוראים. זמן עריכתו - בערך המאה ה-6 או ה-7

מדרש שוחר טוב – מדרש ארצישראלי קדום על ספר תהילים. יש הסוברים שנכתב בתקופה
שבין התנאים לאמוראים. לשון המדרש ברובו עברית. שמו המקורי "מדרש תהלים" והכינוי
"שוחר טוב" הוא בעקבות הפסקה הפותחת את המדרש. על המדרש נכתבו פירושים רבים
של ר' ידעיה הפניני, הרד"ל, הרא"ם, פירוש מהר"י כהן חתנו של המהר"ל מפראג, חיים
טובים של ר' חיים פלאג'י, ועוד.

מדרש תנחומא - מדרש ארצישראלי לתורה. במדרש קטעים ממדרשים קדומים: פרקי ר'
אליעזר ומכילתא דר' ישמעאל. נקרא ע"ש האמורא הארצישראלי שחי במחצית הראשונה של
המאה הרביעית. נערך במחצית המאה התשיעית לספירה.

מהר"י בן לב - ראה יוסף בן לב - 1505-1580

מהר"י ג'יקטיליה – יוסף בן אברהם ג'יקטיליה - 1248-1323

מהר"י קורקוס - ראה יוסף קורקוס - 1540

מהר"ל מפראג - יהודה לוויה בן בצלאל. 1515-1609. מהר"ל חיבר ספרים רבים. בהם:
"תפארת ישראל" - על התורה תכליתה וטעמיה, ועל התגלות אלוקים. "גור אריה" פירוש על
פירוש רש"י לתורה. "גבורות ה'", "נצח ישראל". "באר הגולה", נכתב בשנת שנ"ח. בו הוא
דוחה טענות על דברי חז"ל התמוהים בגמרא ובמדרשים. הספר עוסק במדרשי אגדה ומצוות
שתיקנו חז"ל, ידיעת הטבע, הבנת פסוקים ע"י חז"ל ועוד. כתב ביקורת חריפה על עזריה מן
האדומים וספרו "מאור עיניים", מפני שפירש אגדות חז"ל כאלגוריה.

מהר"ם אלשיך – ראה משה אלשיך

מהר"ם בן חביב - ראה משה בן חביב - 1654-1696

מהר"ם בענט - ראה מרדכי בענט - 1753-1829

מהר"ם יפה - ראה מרדכי יפה – "בעל הלבושים" – 1530-1612

מהר"ם מלובלין - מאיר מלובלין 1558-1616. פוסק ומפרשי התלמוד. לימד את דרך הפלפול. תלמידיו המפורסמים הם השל"ה הקדוש: ר' ישעיה הורביץ, ר' מאיר כץ אבי הש"ך, בעל פני יהושע, ור' אפרים זלמן שור. ספריו: "מנהיר עיני חכמים", "מאיר עיני חכמים" חידושים על הש"ס, "המאור הגדול" על ארבעה טורים "המאור הקטן" על שערי דורא, "נר מצווה" על הסמ"ג, "תורה אור". דרושים לשבתות, "אור שבעת הימים" - חיבור גדול על תורה שבל-פה.

מהר"ם מרוטנבורג - ראה מאיר - 1260-1298

מהר"ש - ראה שמואל יפה אשכנזי – 1525-1595

מהרי"ט - ראה יוסף מטראני – 1568-1639

מהרי"ק - ראה יוסף קארו – הבית יוסף (ב"י) - 1488-1575

מהרי"ק - ראה יוסף קולון – 1420-1480

מהרי"ש - ראה שמואל יפה אשכנזי - 1525-1595

מהריב"ל - ראה יוסף בן לב - 1505-1580

מהרש"א – רש"א - ראה שמואל אליעזר הלוי איידלס - 1555-1631

מהרש"ל - ראה שלמה לוריא בן יחיאל - 1510-1573

מהרש"ק - ראה אהרן שמואל קאייידנובר - 1624-1676

מהרשד"ם - ראה שמואל די מדינה - 1506-1589

מוהר"א - ראה אברהם אחי הגר"א - 1722-1807

מורה - מורה נבוכים **לרמב"ם**. ספר פילוסופי שנכתב במאה ה-12. אחד הספרים החשובים בהגות היהודית בימי הביניים. היו לו מתנגדים ובהם ר' שלמה מן ההר ור' יונה גרונדי ועוד. תורגם בחיי הרמב"ם לעברית בידי ר' שמואל אבן תבון. תרגומים נוספים בדורנו: יהודה אבן שמואל, הרב קאפח והתרגום האחרון הטוב ביותר: מיכאל שוורץ.

מכילתא דר' ישמעאל - פירוש הכתובים בספר שמות בדרך ההלכה ובדרך האגדה. המכילתא של ר' ישמעאל נחלק לשלושה חלקים: 1. פרשת בא. 2. פרשת בשלח ויתרו. 3. פרשת משפטים עד סוף הספר. יש בה תשע מסכתות. החלוקה במכילתא זהה לחלוקה בתורת כהנים (הספרא). לשון המכילתא קרובה ללשון המקרא וזו ראייה על קדמותה.

מכילתא דרשב"י – בספר הכתב והקבלה, מכונה כך ספר הזוהר.

מלאכת מחשבת - ראה משה בר מנשה מחכמי איטליה 1663-1711 מחבר ספר "מלאכת מחשבת" פירוש פילוסופי על התורה.

מלות ההגיון - חיבור פילוסופי שנתחבר ע"י הרמב"ם בצעירותו, עיקרי הלוגיקה של אריסטו. נכתב בערבית ותורגם לעברית ע"י משה אבן תיבון, והרב קאפח בשם "באור מלות ההגיון".

מלחמות ה' לרמב"ן - תשובות להשגות ר' זרחיה הלוי "בעל המאור" על הלכות הרי"ף.

מנחה בלולה - - ראה אברהם מנחם יעקב הכהן רפאפורט

מנחם בן סרוק – 920-970 לערך. פילולוג ומדקדק במאה העשירית בספרד. ספרו החשוב "מחברת" על שורשי העברית והארמית, הורה שיש שורשים בעלי 5-1 אותיות. תלמידו ר"י חיוג חלק עליו, ולדעתו כל השורשים בעלי שלוש אותיות. רש"י הביאו בכמה מקומות. דונש

~~~~~

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 28
בן לברט מפס במרוקו חלק עליו, ור' חסדאי חרף אותו וגרשו מביתו. שונאיו העלילו עליו
שהוא נוטה לקראים ושאינו מאמין בדרשות חז"ל.

מנחם די לנזאנו - הרמד"ל 1550-1611. רב מקובל, חוקר המסורה ומהדיר ספרי מדרש.
ספרו "**אור תורה**", הגהות התורה שבכתב יחד עם דברי הרמ"ה ו**מנחת שי**. "מעריך"
תשלום לספר "הערוך" של ר' נתן מרומי. הספר הוא בירור מילות זרות בתלמוד במדרשים
ובספר הזוהר. "עבודת מקדש" סדר עבודת הקורבנות בבית המקדש שיש לאומרו בכל יום.

מנחת שי – ראה ידידיה שלמה רפאל נורצי

מנשה מאיליה (רמ"א) 1767-1831 מתלמידי הגר"א הוגה דעות וממבשרי תנועת ההשכלה.
תלמידו היה ר' ארייה לייב שפירא – רל"ש. חיבר ספרים "בינת מקרא" על טעמי המקרא
ופרשנות המקרא, "אלפי מנשה" עיונים וחקירות כללים לצד חידושים בתלמוד בהלכה
ובאגדה, "שקל הקודש" דברי התנצלות על שהוא פורש מן הציבור בכמה דברים, "סמא דחיי"
ספר לימוד המיועד לעניים ולפשוטי העם, "פשר דבר" ניסיון לתיווך ולפשרה בין החסידים
והמתנגדים. בספריו דן בתפיסות עולם כלכליות בענייני חינוך בהנהגה הרבנית וההלכתית
ואף במטאפיזיקה ובפסיכולגיה

מסכת סופרים - אחת מהמסכתות הקטנות. קובץ דינים ופסקי הלכות העוסק בדיני כתיבת
ספר תורה מנהגי תפילה ודינים אחרים. המסכת נערכה כנראה במאה השמינית ע"י הגאונים
בארץ ישראל. יש בה דינים ומנהגים שונים שאינם מוזכרים בתלמוד הבבלי.

מעיל צדקה – עיין יונה לנדסופר

מעין החכמה – ראה נח חיים צבי ברלין

מערכות אלוהות - אחד מספרי הקבלה הקדומים שלא נודע שם מחברו. זכה לפירוש "מנחת
יהודה" מאת ר' יהודה חייט. מצוטט בבית יוסף ובתשובות הרמ"א ובשל"ה.

מעשה תורה - מימרות של תנאים ואמוראים לפי סדר מספרים. לדוגמה כל המימרות
הקשורות למספר מסוים. כפי הידוע מתלמידי הגר"א ספר זה נכתב באחרית ימיו.

מקדש מלך – ראה שלום בוזגלו

מקור חיים – ראה יאיר בכרך

מר קשישא – ראה יאיר בכרך

מרדכי בנט - 1753-1829. אב"ד וראש ישיבה בניקלשבורג ורבה הראשי של מורביה. עסק בש"ס ופוסקים מקרא קבלה ודקדוק עברי והיה בקי בחכמות חיצוניות פילוסופיה אסטרונומיה ומתמטיקה. חיבר ספרים "ביאור מרדכי" הגהות על פסקי המרדכי, "מחשבת מרדכי" דרשות על התורה, "מגן אבות" על מלאכות בשבת, "דברי מרדכי" על הלכות איסור והיתר בשו"ע יורה דעה, "תכלת מרדכי" דרשות על הש"ס, חידושי מהר"מ בענט, חידושים על הש"ס, "גדולת מרדכי" ספר שו"ת "פרשת מרדכי" שו"ת.

מרדכי יפה - 1530-1612. מכונה "**בעל הלבושים**". מחכמי בוהמיה. רב פוסק ומפרש שולחן ערוך. למד אצל המהרש"ל – ר' שלמה לוריא והרמ"א ב- 1561 גורשו היהודים מפראג ובוהמיה ור' מרדכי עבר לאיטליה. השתלם במתמטיקה אסטרונומיה פילוסופיה ומדעים ולמד קבלה. חבר ספרים על חלקי השו"ע, על פירוש רש"י והרא"ם לתורה, על מורה נבוכים ועוד.

מרכבת המשנה – ראה שלמה אשכנזי רפפורט

משה איסרליש - 1530-1572. פוסק, ראש ישיבה ופילוסוף. מגדולי פוסקי אשכנז. חיבר חיבורים בהלכה "**המפה**" הגהות על שו"ע של ר' יוסף קארו, ודרכי הפסיקה של יהדות אשכנז. "**דרכי משה**" על ארבעה טורים, הכולל את קיצור "בית יוסף" ואת הכרעותיו של הרמ"א עצמו, "**תורת העולה**" פרשנות פילוסופית להלכות בית המקדש, "**תורת החטאת**" על דיני איסור והיתר, **שו"ת הרמ"א** "מחיר היין" פירוש סימבולי על מגילת אסתר. חיבר פירוש למסכתות התלמוד, לאגדות התלמוד, ולספר הזוהר. ועוד.

משה אלשיך (רמ"א) - מהר"ם אלשיך - נולד בטורקיה 1520-1600. למד בשלוניקי. עלה לארץ והשתקע בצפת. נסמך לדיינות על ידי ר' יוסף קארו. כתב פירוש לתנ"ך בשם "תורת משה"; "רוממות אל" על תהילים. "רב פנינים" על משלי, "חלקת מחוקק" על איוב, "שושנת העמקים" על שה"ש, "עיני משה" על רות "דברים נחומים" על איכה, "דברים טובים" על

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 30
קהלת, "משאת משה" על אסתר, "חבצלת השרון" על דניאל. פירוש על הגדת פסח ו"מאה
שערים" - דרשות. עמד בראש ישיבה ובתלמידיה היה ר' חיים ויטאל.

משה בן חביב - (מהר"ם בן חביב) 1654-1696 הראשון לציון חכם באשי וראש ישיבה
בירושלים ספריו "גט פשוט" על הלכות גיטין "עזרת נשים" על תקנת עגונות "שמות בארץ"
על חידושים במסכת ר"ה יומא וסוכה ו"פני משה" על מסכתות בתלמוד הירושלמי.

משה בן מיימון - 1135-1204. נולד בקורדובה שבספרד. מחשובי הפילוסופים בימי הביניים.
חבר את ספר משנה תורה המכונה גם בשם "היד החזקה" שהוא ספר הלכה ואת מורה
נבוכים שעוסק בפילוסופיה. רופאו של המלך במצרים. קבור בטבריה.

משה בן מנחם קוניץ - (רמ"ק) 1774-1837 רבה של אובן ואח"כ שימש כדיין בפשט. חקר
את תולדות ישראל ונדע על שם ספרו "בן יוחאי" הטוען לייחוס ספר הזוהר לרשב"י. למד
תנ"ך וספרות עברית של ימי הביניים. ב-1796 הדפיס את ספרו "העוין" המבאר את הספר
"בחינות עולם". הכניס בפירושו עקרונות מספרי הרמב"ם והסברים לספרי התנ"ך.

משה בן מרדכי זכות - הרמ"ז. 1625-1697. רב מקובל ומשורר ממוצא פורטוגזי. העמיד
תלמידים רבים. חיבר חיבורים בנגלה ובנסתר וערך והגיה חיבורים רבים. כתב פירוש על
המשניות ופירוש לפירושו של ר' עובדיה מברטנורא, הגהות והשגות על פירוש תוי"ט בשם
"קול הרמ"ז". פירוש לספר הזוהר הנקרא ג"כ בשם "קול הרמ"ז".

משה בן נחמן 1194-1270 מגדולי חכמי ספרד. פרשן מקובל פוסק ורופא.

משה דסויי - המתרגם האשכנזי - רמ"ד - **משה מנדלסון** - **משה בן מנחם מנדל** -
רמבמ"ן - פילוסוף מפרש ומתרגם המקרא. ומאבות תנועת ההשכלה, גרמניה 1729-1786.
מנדלסון כתב ספרים רבים בפילוסופיה ופירוש לתורה. תרגם את התורה לגרמנית ועורר
התנגדות לאיכות תרגומו. הכתב והקבלה מתווכח פעמים רבות עם תרגומו. צאצאיו של
מנדלסון התנצרו, והקומפוזיטור המומר מנדלסון, היה בנו.

משה זכות - אמסטרדם 1625-1697. רב מקובל ומשורר ממוצא פורטוגזי. מגדולי המקובלים
באיטליה במאה ה-17. חיבר חיבורים רבים בנושאים שונים בתנ"ך משנה תלמוד והלכה
בענייני תפילה וקבלה.

משה חאגיז - 1672-1750. מחכמי ירושלים. מראשי הלוחמים בשבתאות. סייע לר' יעקב עמדין במלחמתו ברמח"ל. חיבר ספרים בהלכה: "לקט הקמח" על ארבעה חלקי שולחן ערוך, המשנה ותרי"ג מצוות. חיבר ספרי פולמוס נגד נחמיה חיון.

משה מנדלסון - ראה משה דסויי

משה מקוצי - 1250. מחבר ספר מצוות גדול – סמ"ג. ביאר את תרי"ג מצוות לפי התלמוד והפוסקים. על הספר נכתבו פירושים של מהרש"ל והרא"ם.

משה סופר - פוסק ומחבר. פרנקפורט דמיין 1762-1839 בפרשבורג. למד מדעי הטבע מתמטיקה ואסטרונומיה. בפרשבורג ייסד ישיבה גדולה ושמו יצא לתהילה בכל תפוצות ישראל. בשנת 1819 החלה תנועת הרפורמה בהמבורג, ורבי משה התנגד מאד לתיקוני הרפורמים, ונהג לומר "חדש אסור מן התורה". חיבר ספרים רבים וש"ת חתם סופר.

משה קורדיברו 1522-1570. מקובל. חי בצפת. פעל עם האר"י והרחיב את שיטתו בקבלה העיונית. תלמידו של מרן "הבית יוסף" בנגלה. קיבל סמיכה מר' יעקב בירב יחד עם ר' יוסף קארו ור' משה דיטראני (המבי"ט). ייסד בית מדרש לקבלה, וכשהגיע האר"י לצפת התחבר לרמ"ק ושניהם עסקו בתורת הנסתר. רמ"ק היה אבי שיטת סוד הצמצום. ספרו הראשון "פרדס רימונים" כולל את כל תורות היסוד של הקבלה, הסתעפויותיהן ושימושיהן, ערוכות באופן שיטתי בל"ב שערים. כתב פירוש לספר הזוהר בשם "אור יקר" ועוד.

משה קמחי 1127-1190. מדקדק ופרשן מקרא. אביו - ר' יוסף קמחי, ואחיו - רד"ק ר' דוד קמחי. כתב חיבורים בדקדוק עברי בשם "מהלך שבילי הדעת" ספר יסודות הדקדוק ונטית הפועל, וספר "שכל טוב". פירושו למקרא משלבים רעיונות פילוסופיים.

משכיל לדוד – ראה דוד חיים פארדו

משנה למלך – ראה יהודה רוזאינס

מתנות כהונה – ראה יששכר בער הכהן

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 32
מתתיהו שטראשון (רמ"ש) 1817-1885 ליטא מייסד הספרייה הידועה בוילנא "ספריית
שטראשון". למד תלמוד מתמטיקה פילוסופיה ושפות זרות. רמ"ש הוציא כמה כתבים וביניהם
ספר ליקוטי שושנים והוא הגהות חידושים והערות למדרש רבה. בספרייתו היו כרכים נדירים
של ספרים תורניים, הספרייה המשיכה לגדול עד שהושמדה בימי הנאצים ימ"ש.

נודע ביהודה - ראה יחזקאל לנדא – 1713-1793

נח חיים צבי ברלין 1733-1801 רב ואב"ד בקהילות אה"ו. מחבר ספרים "עצי ארזים" על
שו"ע אבן העזר, "עצי אלמוגים" על הלכות נטילת ידיים ועירובין. ו"מעין החכמה" על תרי"ג
מצוות ופירושיהם. תלמידו היה ר' וולף היינדהיים (רוו"ה), חידושי תורה נדפסו בספר "חוט
המשולש" ובשו"ת "אבני קודש" מאת הרב נחום לעווי.

נ

נימוקי יוסף – ראה יוסף חביבא

נמ"י – נימוקי יוסף ר' יוסף חביבא המאה ה-15.

נסים בן ראובן גירונדי. מכונה "**רבנו נסים**". 1320-1380 בספרד. מהחכמים הראשונים
ומגדולי פרשני התלמוד. היה בעל השכלה מדעית פילוסופית ורפואית. חיבר פירושים לרוב
מסכתות הש"ס "חידושי הרן" וכן פירוש על הרי"ף. מתלמידיו ר' חסדאי קרשקש והריב"ש ר'
יצחק בר ששת. ור' וידאל בר טולושא מחבר הכסף משנה היה חברו.

נפש החיים – ראה חיים מוולוז'ין

נפתלי הרץ וויזל (רנ"ו) 1725-1805 בלשן משורר ומאבות תנועת ההשכלה. חיבר את
החוברת "דברי שלום ואמת" על החינוך היהודי. קרא ללמד מדעים כלליים מדעי החברה
ומדעי הטבע, ולצורך לימוד זה יש ללמוד גרמנית. בצעירותו למד בישיבות של גדולי התורה
בהן בישיבתו של ר' יונתן אייבשיץ. רכש בקיאות בתלמוד בהלכה ובאגדה. החוברת עוררה
התנגדות מצד הרבנים. הנודע ביהודה קרא לו איש רשע, והרב טעביל מליסא קרא להחרים
ולנדוד אותו. כתב את ספר המידות העוסק במוסר ובחכמת הנפש. בין ספריו: "רוח חן" "גן
נעול" "ספר המידות" "שירי תפארת" "יין לבנון" וספר עתיק: "חכמת שלמה".

סדר עולם - חיבור מתקופת התנאים העוסק בכרונולוגיה של תקופת המקרא ואחריה, על בסיס מסורות ופשוטי כתובים, בשילוב דברי הלכה ואגדה. לפי מסורת התלמוד חיברה ר' יוסי בן חלפתא דור רביעי לתנאים. לדעת צונץ נסדרה בשנת 806.

סמ"ג – ספר מצוות גדול - ראה משה מקוצי בן המאה ה-13

סמ"ע - ראה יהושע פלק כץ - 1555-1614

סעדיה גאון (רס"ג) - גאון סורא 892-924 מחבר "**אמונות ודעות**", ספר פילוסופי. מעקרונות הספר - חידוש העולם, אחדות הבורא, ומציאות הנפש. היה בקי בחשבונות העיבור ובקביעת המועדים והיה במחלוקת עם ראש הגולה דוד בן זכאי. נאלץ לברוח מסורא. השלים עם ראש הגולה וחזר לעירו. חיבר ספרים רבים: על תפילות ופיוטים, פירושים למשנה ולתלמוד ועוד. מת במרה שחורה והוא בן חמישים.

ספר הבהיר - מן החיבורים המוקדמים בתורת הקבלה. מיוחס לתנא ר' נחוניא בן הקנה המוזכר בראש הספר ומוכר כדמות מרכזית בספרות ההיכלות והמרכבה, חי במאה השנייה לספירה. אזכוריו הראשונים של הספר בין מקובלי פרובנס במאה ה-13 אף שהוא מבוסס על מקורות קדומים יותר.

ספר הברית - פינחס אליהו הורוביץ 1765-1821 קרקוב. חיבור תורני הכולל נושאי אמונה הלכה מוסר קבלה טבע פילוסופיה מדע וטכנולוגיה.

ספר החינוך - על תרי"ג מצוות אך בחיבור זה הוסיף המחבר את טעם המצווה ודיניה. הספר כנראה נכתב בסוף המאה ה-13. מחבר הספר לא רשם את שמו על ספרו, והיו סברות שונות לזהות המחבר: **הרא"ה** - ר' אהרן הלוי, תלמידו של הרמב"ן. לדעת חוקרים אחרים - אחיו של **הרא"ה** - ר' אברהם הלוי. יש המייחסים אותו לאחד מתלמידי של הרשב"א.

ספר הישר - מדרש בדרך סיפור כל המאורעות מאדם הראשון עד ימי השופטים. מיוחס לר' יוסף בן גוריון הכהן. כנראה שנערך במאה 9-10. נקרא גם "**תולדות אדם**". מוזכר בילקוט ואצל רבנו בחיי. הרמב"ן קורא לו ספר "מלחמות בני יעקב". מקורותיו בראשית רבה פרקי ר' אליעזר, דברי ימי משה, יוסיפון, מדרש אבכיר ואגדות ערביות.

ספר המצוות - חיבר הרמב"ם על תרי"ג מצוות שבתורה נכתב כקדמה לספר משנה תורה. נכתב ערבית ותורגם לעברית ע"י משה אבן תיבון וכן ע"י הרב קאפח. בהקדמת לספר חיבר הרמב"ם 14 שורשים (=כללים) לפיהם נקבעת רשימת המצוות.

ספר המצוות לרמב"ן - השגות על ספר המצוות שכתב הרמב"ם. מציין מצוות שמנה רמב"ם ולדעתו אינן מצוות עצמאיות, ומשלים את אלה שהרמב"ם שכח, ובהן: מצוות יישוב א"י, מצווה לאכול מפרי השמיטה.

ספר העיטור – ראה יצחק בן אבא מרי

ספר הרמזים – ראה טור

ספר יצירה - ספר קדום בתורת הסוד. מיוחס לאדם הראשון או לאברהם אבינו או לר' עקיבא. כתוב בלשון מסתורית מלאה ברמזים וסודות. התייחסו לספר זה רב סעדיה גאון, ר' יהודה הלוי, רמב"ן, ר' משה קורדבירו, הגר"א ועוד. תוכן הספר הוא ההשפעה האלוקית באמצעות עשר הספירות וסמלי כ"ב אותיות ול"ב נתיבות החכמה.

ספר יראים - ר' אליעזר ממץ - רא"מ – 1115-1175. מגדולי תלמידיו של רבנו תם חיבר תוספות לחלק מהמסכתות וכן את **ספר יראים** - ספר הלכה מלא ומקיף מיוחד בספרות של בעלי התוספות, בהיקפו, בסידורו, בתוכנו, ובסגנונו. הספר מיוסד על תרי"ג מצוות לפי שיטת רב יהודאי גאון.

ספר מגילת אסתר - מענה לביקורת של הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם. יש המייחסים את חיבורו לר' יצחק די לאון שחי בטולדו ונפטר לפני גירוש ספרד. ויש המייחסים את חיבורו לדור מאוחר יותר לחכם מחכמי איטליה ששם משפחתו ליאון.

ספר מצוות גדול – ראה משה מקוצי

ספרא – "תורת כהנים". מדרש הלכה לספר ויקרא. ספרא כולל ברייתות מסדר קדשים וטהרות ע"פ י"ג מידות ר' ישמעאל. לדעת הרמב"ם חיברו רב, וסתמו אליבא דר' יהודה בר

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 35
אילעאי. המלבי"ם אומר כי נסדר ע"י ר' חייא הגדול. לספרא נוספו דרשות והלכות דבי ר'
ישמעאל, ונתחברו עליו פירושים רבים.

סתרי תורה – ראה אברהם אבולעפיה

ע

עובדיה מברטנורא - הרע"ב 1440-1515 לערך. איטליה. מפרש המשנה. עלה לירושלים ב-
1488. פוסק פרשן ומנהיג הקהילה היהודית בירושלים בשלהי התקופה הממלוכית. חיבר גם
פירוש לפירוש רש"י לתורה, בשם "עמר נקא" וכן הוציא אוסף פירושים בשם "רבותינו בעלי
התוספות" חידושים על הרמב"ם, איגרות ועוד.

עולת תמיד - ר' שמואל בן ר' יוסף. 1640-1700 קראקא. שימש כדיין. מרבני פולין. פרשן
השולחן ערוך. מחבר "עולת תמיד" העוסק בהלכות יום יום. ו"עולת שבת". מצוטט בפי רבים
שבאו אחריו. המגן אברהם מצטט אותו באופן ביקורתי.

עזריה מפאנו (רע"מ) – רב פוסק ומקובל 1548-1620 ר' משה קורדובירו היה רבו וכן רבי
ישראל סרוק שממנו קיבל את קבלת האר"י. ראש ישיבה בעיר ריגיו באיטליה, רב במונטבה
והשיב תשובות לשאלות שנשלחו אליו ממדינות שונות. חיבר ספרי קבלה. תיקן תקנות
לקהילתו אחטליני בענייני התפילה ונוסחיהן.

עזריה פיגו (רע"פ) מחכמי איטליה 1579-1647 למד תורה ומדע רב פוסק ודרשן. דרשותיו
נדפסו בספר "בינה לעיתים". חיבר את "גידולי תרומה", פירוש לספרו של הדיין הספרדי
מברצלונה ר' שמואל בר יצחק הספרדי; "ספר התרומות" בדיני ממונות לדיינים.

עקיבא איגר (רע"ק איגר) 1761-1837 (רעק"א –רע"א) הונגריה רב ראש ישיבה ופוסק
הלכה. בקי בתורה וחרף התנגד לכל תיקון בדת ולא רצה לנטות מדברי ראשונים. חיבר
ספרים על התלמוד וההלכה, **תשובות ר' עקיבא איגר** שהשיב לשואליו בהלכה, ותוספת ר'
עקיבא איגר על המשניות. חידושים והגהות לשו"ע ולמשנה והגמרא.

עקרים, ספר העקרים – ראה יוסף אלבו

פ

פאת השולחן - ספר שחיבר ר' ישראל משקלוב 1770-1839. מתלמידי הגר"א שעלה לא"י והתיישב בצפת. הספר עוסק בהלכות א"י והמצוות התלויות בה לפי שיטת הגר"א.

פילון - פילוסוף יהודי באלכסנדריה שבמצרים. שמו העברי ידידיה, כינוי פילון האלכסנדרוני. נולד כ-15 שנה לפני הספירה ומת ב-45 לספירה. כתב פירוש לתורה בדרך שאלות ותשובות, יש שהוא מסביר את התורה בדרך אליגורית, האמין במציאות ה' ואחדותו בלי שום תערובת גשמית, האמין בהישארות הנפש ובתחיית המתים, והאמין בתורה מן השמים. לא האמין כי הסיפורים בתורה כפשוטם. הפרושים (חכמי ישראל בתקופת בית שני) הרחיקו את ספרי פילון כי מצאו בהם דברי מינות – פרשנות סימבולית של המקרא.

פירוש המשנה לרמב"ם חיבורו המקיף של הרמב"ם על ששה סדרי משנה נכתב במקורו בערבית ותרגמו לעברית. מטרתו לבאר את המשנה ע"פ התלמוד ולכן הוא מביא את מסקנת הגמרא ולא הסברים אפשריים שהעלתה הגמרא ונדחו. מציין את הטעמים שהסביר התלמוד להלכות המובאות במשנה ופוסק הלכה כפי שמשתמע בתלמוד.

פנ"י – פני יהושע - ראה יהושע יעקב פאלק – 1680-1756

פנחס הלוי איש הורביץ - 1731-1805 רבה של פרנקפורט, מתלמידי המגיד ממזריטש. נודע בכינוי "בעל ההפלאה". אחיו היה ר' שמואל שמעלקא מניקלשבורג ותלמידו היה החתם סופר. האחים למדו תקופת מה בבית מדרשו של הגר"א. בעידודו של המגיד עבר לגרמניה שם שימש רבה של קהילת פרנקפורט. בזמנו הופיע תנועת ההשכלה בראשותו של משה מנדלסון והוא יצא בחריפות נגדו. לספריו קרא בשם כולל "ההפלאה" אשר מורכב משמו הקטן פנחס הלוי איש הורביץ.

פני אריה - שו"ת פני אריה מהגאון ר' אריה לייב מברסלא אב"ד עמדין ורוטרדם 1790 בספרו נשא ונתן המחבר עם בני דורו ר' פנחס הורוץ "בעל ההפלאה", ר' ישעיה פיק, ר' דוד טעביל אב"ד בליסא ר' מאיר וויל מחכמי ליסא ור' מאיר פוזנר בעל "הבית מאיר".

פני יהושע – ראה יעקב יהושע פאלק

פני יהושע [שו"ת] – ראה יהושע העשיל

פסיקתא - ספר דרשות על פרשיות בתורה או בנביאים שמפטירין ומסיימים בהם את הקריאה. "פסיקתא דרב כהנא" היא הישנה והקדומה מהמאה ה-6 או ה-7. "פסיקתא רבתי" כלולות בה דרשות מסוג חדש המובאות כתשובה לשאלה בענייני הלכה או אגדה ומתחילה ב"ילמדנו רבנו" בדומה למדרש תנחומא. הוא מדרש אגדה המכיל דרשות למועדים ולהפטרות של השבתות המיוחדות במהלך השנה וחיברו כנראה ר' תנחומא בר אבא ונסדרה בשנת 845. "פסיקתא זוטרא" חיבר ר' טביה בר' אליעזר על ויקרא במדבר דברים נודעה בשם "לקח טוב" או "פסיקתא חדתא" על התורה וחמש מגילות. הפסיקתות שונות זו מזו.

פר"א – פרקי ר"א – פדר"א - פרקי דרבי אליעזר – מיוחס לר' אליעזר בן הורקנוס. במחקר מקובל שהוא חיבור מהמאה – 8

פר"ח – פרי חדש - ראה חזקיה דה סילוה – 1559-1698

פרי תאר – ראה חיים בן עטר

פרמ"ג – פרי מגדים - ראה יוסף בר מאיר תאומים - 1737-1792

פרקי ר"א (פי"ב) פרקי ר' אליעזר ספר מדרשים ואגדות על מעשה בראשית וימות עולם מנהגים ודינים. מיוחס לתנא ר' אליעזר בן הורקנוס דור שני לתנאים חי בזמן חורבן בית שני.

צ

צד"ל – צדה לדרך - ראה שמואל אליעזר אידליש – 1555-1631

צד"ל – צדה לדרך ר' יששכר בער איילנברג - 1550-1623

צידה לדרך – ספרו של רב' יששכר בער איילנברג 1550-1623 בפוזנא עבר לאיטליה ושמש כרב, בסוף ימיו היה בפראג. תלמידם של ר' מרדכי יפה "בעל הלבוש" ושל ר' יהושע פלק כץ. כתב את הפירוש "צדה לדרך" על רש"י לתורה, וכן ספרים על מסכתות שונות.

צל"ח - ציון לנפש חיה – הנודע ביהודה - ראה יחזקאל לנדא – 1713-1793

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 38
צל"ח - ראה יחזקאל לנדא המכונה גם בשם "הנודע ביהודה" 1713-1793 רבה של העיר פראג ומגדולי פוסקי ההלכה במאה ה-18. התפרסם בזכות תשובות שהשיב בהלכה בספרו "הנודע ביהודה" העמיד תלמידים רבים ולא הסס לחלוק על אחרים ולהורות כפי ראות עיניו. כתב ספרים וחידושים על הש"ס, הספר נקרא "ציון לנפש חיה" - צל"ח.

ק

קול הרמ"ז - ראה משה בן מרדכי זכות – 1625-1697

קיצור בעל הטורים – ראה טור

קרבת אהרן - אהרן אבן חיים 1555-1632 מרבני מרוקו חיבר את ספרו "קרבת אהרן" על ספרי מדרשי הלכה על תורת כהנים ועל המידות שהתורה נדרשת בהן. בפירוש לת"כ. באחרית ימיו עלה לארץ ישראל.

קרבת העדה - פירוש לירושלמי חיברו ר' דוד פרנקל 1707-1743 שהיה רבה של קהילת ברלין. מנדלסון היה תלמידו. עסק גם בפילוסופיה ובנוסף כתב חידושים ותוספות המקבילים לתוספות בשם "שיירי קרבן".

ר

ר"י חיוג' - ראה יהודה חיוג' – 945-1012

ר"מ גבאי - ראה משה בן גבאי – 1480-1540

ר"ן – ראה רבנו נסים – 1320-1380

ר"ש - ראה שמשון משאנץ – 1150-1216

ר"ת – רבנו תם - 1100-1171

רא"ה - ראה אהרן הלוי בעל "ספר החינוך" - 1235-1303

רא"ם - ראה אליהו מזרחי – 1435-1526

רא"מ - ראה אליעזר ממץ – 1115-1175

רא"ש - אשר בן יחיאל – 1250-1327. באשכנז. מגדולי פרשני התלמוד והפוסקים ובעל השפעה מכרעת על עיצוב ההלכה. בנו היה ר' יעקב בעל הטורים. למד אצל מהר"ם מרוטנברג. עבר לספרד ושם נתמנה לאב"ד בטולדו. בישיבתו הנהיג את לימוד הגמרא בשיטת רבותיו בעלי התוספות. ספרו הגדול והעיקרי - "פסקי הראש", כסדר המסכתות בתלמוד וספרו של הרי"ף. "**אורחות חיים**" - ספר מוסר המכוון את האדם להנהגות טובות. פירוש לתורה שלוקט בספר "הדר זקנים" יחד עם פירושי התוספות לתורה ופירוש רש"י. חיבר פירוש למשנה, תוספות לתלמוד.

רא"ש - ראה אליעזר אשכנזי בן איליה הרופא - 1513-1586

ראב"ד - ראה אברהם בן דוד ה-3 - 1125-1198

ראב"ן - ראה אליעזר בן נתן – 1090-1170

ראב"ע - ראה אברהם אבן עזרא - 1089-1164

רב"ח – רבנו בחיי – 1255-1340

רביד הזהב - יהודה ליב טריביש – פשטים על התורה והוא חיבור וצירוף של תורה שבכתב ותורה שבעל-פה. ודינים היוצאים מהם. בזקנתו כתב פירוש לשיר השירים: "שיר חדש".

רביד הזהב - ר' דוד מזרחי (משרקי) 1696-1771 צנעא, הספר הוא שו"ת וחידושים על אורח חיים אבן העזר ויורה דעה.

רבינו יונה. ר' יונה גרונדי 1210-1263 ידוע גם בשם "החסיד" מתקופת הראשונים. חבר ספרים רבים וחידושים לכמה מסכתות בתלמוד. והמפורסם שבהם "שערי תשובה". ממתנגדיו החריפים של הרמב"ם ובמיוחד לספרו מורה נבוכים דבר שגרם לפולמוס קשה

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 40
בעם היהודי, בין המשתתפים היו הרד"ק והרמב"ן שהיה בן דודו של רבינו יונה. הוא החרימ
את לומדיו וגרם לשריפת ספריו ע"י הנוצרים, דבר שהוביל מאוחר יותר לשריפת התלמוד.

רבנו בחיי – מפרש התורה. סרגוסה. מת בשנת 1255-1340 פירושו לתורה כולל ארבע
גישות א. דרך הפשט. ב. דרך הדרש, בו הרחיב לשון למען ישתמשו בו בשבתות ג. דרך
השכל, להורות כי תורתנו כלולה כל החכמות. ד. דרך ה', דרך הקבלה ע"פ הרמב"ן.

רבנו בחיי – ראה כד הקמח

רבנו גרשום מאור הגולה - רגמ"ה, גדול ישראל בגרמניה לפני תתנ"ו 950-1028 תיקן
תקנות בנושאים שונים יצירתו הספרותית הייתה רב גונית והקיפה כמעט את כל ענפי
הספרות הרבנית פסקים, פירושים לתלמוד תשובות ענייני נוסח ומסורה של התלמוד
והמקרא ופירוש לספר היצירה, מיצירתו הפיוטית נשתמרו עשר סליחות.

רבנו חננאל – חננאל בן חושיאל - ר"ח 965-1055 רב ופוסק מפרשני התלמוד בקיראון
באפריקה הצפונית. אביו היה מבין ארבעה שבויים שנמכרו לעבדים. נתפרסם בעיקר
בפירושו לתלמוד. מבאר את הענין והמילים בעברית ומקביל את התלמוד הבבלי והירושלמי.
בביאורו לתנ"ך הלך בעקבות רב סעדיה גאון השתדל להתאים את דברי התורה הכתובה אל
הקבלת והמסורת מבלי להתנגד לאמת הפילוסופית ולהגיון הישר.

רבנו יונה – "החסיד" - ראה יונה מגרונדי – 1210-1263

רבנו תם - ר' יעקב בר מאיר תם = ר"ת –מבעלי התוספות בצרפת 1100-1171 ונכדו של
רש"י. למד אצל אביו ר' מאיר, אצל ר' יוסף עלם ואצל אחיו הרשב"ם. חבר את ספר הישר על
סוגיות התלמוד, פסיקתא, מחזור על דיני התפילות וסדר הברכות. מדקדק ומשורר.

רגמ"ה – רבנו גרשום מאור הגולה – 9590-1028

רד"ל - ראה דוד לוריא – 1798-1855

רד"פ - ראה דוד חיים פארדו – משכיל לדוד – 1718-1790

רד"ק - ראה דוד קמחי - 1160-1235

רו"ה - ראה בנימין זאב (וולף) היידנהיים חוקר מסורה ובלשן. 1757-1832 בגרמניה.

רז"ה - ראה זרחיה בן יצחק הלוי גירונדי - בעל המאור - 1115-1186

רח"ו - ראה חיים ויטאל - 1543-1620

רחב"ג - ראה חנינא בן גמליאל דור 3-ו-4 של תנאים

רי"א - ראה יצחק אברבנאל - 1437-1508

רי"ע - ראה יצחק עראמה - בעל העקידה - 1420-1494

רי"ף - ראה יצחק אלפסי - 1013-1103

רי"ף - ריא"ף - ראה ישעיהו פינטו - 1565-1648

רי"ץ גיאת - ריצ"ג - ראה יצחק בן גיאת - 1030-1089

ריא"ז - ראה יהושע בועז - 1518-1555

ריב"ז - ר' יוחנן בן זכאי 90-30 מגדולי התנאים חי בשנים שלפני חורבן בית שני ולאחריו היה נשיא הסנהדרין והקים את ישיבת יבנה תיקן תקנות כזכר למקדש עסק במעשה מרכבה עם חברו ר' אלעזר בן ערך.

ריב"ל - ר' יהושע בן לוי אמורא ארצישראלי בדור הראשון לאמוראים בראשית המאה ה-3 מגדולי הדרשנים וחכמי האגדה.

ריב"ש - ראה יצחק בר ששת ברפת - 1326-1408

רידב"ז - ראה דוד בן זימרא - 1480-1574

ריה"ח - ראה יהודה החסיד – סוף המאה ה-12 ותחילת המאה ה-13

ריה"ל - ראה יהודה הלוי. משורר ופילוסוף, מחבר "הכוזרי". 1075-1141 בספרד.

ריטב"א – ראה יום טוב בן אברהם אשבלי

ריישר יעקב מרבני מץ 1670-1734 חיבר חיבורים שונים. כתב ספר על תורת החטאת של הרמ"א, וחידושים על מסכתות והלכות שונות.

ריצ"ג – ראה יצחק אבן גיאת

ריק"ם - ראה יוסף קמחי - 1105-1170

רכסים לבקעה - פירוש על חמישה חומשי תורה מאת ר' יהודה לייב פרנקפורט לבית שפירא 1743-1836 דודו של הרב הירש.

רל"ש - ראה יהודה לייב שפירא – 1787-1853

רלב"ג - ראה לוי בן גרשון - 1288-1344

רמ"א - ראה מנשה מאיליה - 1767-1831

רמ"א - ראה משה איסרליש – 1530-1572

רמ"א - ראה משה אלשיך – מהר"ם אלשיך – 1520-1600

רמ"ד - ראה משה דסוי – מנדלסון – "האשכנזי" – 1729-1786

רמ"ז – ראה משה בן מרדכי זכות

רמ"ק - ראה משה קוניץ – 1774-1837

רמ"ק - ראה משה קורדיברו 1522-1570.

רמ"ק - ראה משה קמחי - 1127-1190.

רמ"ש - ראה ממתיהו שטארשון – 1817-1885

רמב"ם - ראה משה בן מימון – 1135-1204

רמב"ן - ראה משה בן נחמן – 1194-1270

רמב"ן – ראה משה בן נחמן

רמבמ"ן - ראה משה דסויי

רמד"ל - ראה מנחם די לנזאנו - 1550-1611

רנ"ו – נפתי הרץ וייזל – 1725-1805

רס"ג – רב סעדיה גאון – 892-924

רע"ב - ראה עובדיה מברטנורא – 1440-1515

רע"מ – **"רעיא מהימנא"** "הרועה הנאמן" חיבור קבלי המיוחס לר' שמעון בר יוחאי בסדר תרי"ג מצוות. שורש כל מצווה מרומז בשם הויה.

רע"מ - ראה עזריה מפאנו – 1548-1620

רע"ס - ראה עובדיה ספורנו – 1468-1550

רע"פ - ראה עזריה פיגו – 1579-1647

44 [אתר דעת](#) * רבי יעקב צבי מקלנבורג * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * אישים, ספרים וקיצורים * רע"ק – רע"א - ראה עקיבא אייגר – 1761-1837

רע"א מהימנא (רע"מ) "הרועה הנאמן" חיבור קבלי המיוחס לר' שמעון בר יוחאי בסדר תרי"ג מצוות. שורש כל מצווה מרומז בשם הויה.

רש"א – ראה שמואל אליעזר הלוי איידלס

רש"ב – הר' שלום בוזגלו - 1700-1780

רש"ד - ר' שלמה דובנא 1738-1813 משורר בלשן ופרשן מקרא שותפו של משה מנדלסון בכתיבת הביאור.

רש"י - ראה שלמה יצחקי. מגדולי פרשני המקרא והתלמוד. 1040-1105 בצרפת.

רש"ל – ראה שלמה לוריא

רש"פ - ראה שלמה פפנהיים – 1740-1814

רש"ש - ראה שלום שרעבי - 1720-1782

רשב"א – ראה שלמה בן אדרת 1235-1310

רשב"ם - ראה שמואל בן מאיר 1085-1158. פרשן מקרא ומבעלי התוספות.

רשב"ץ - ראה שמעון בן צמח דוראן - 1361-1444

רשד"ל – ראה שמואל דוד לוצאטו

ש

ש"ך - ראה שבתאי כהן- שפתי כהן – 1621-1662

ש"מ – שיטה מקובצת - ראה בצלאל אשכנזי – 1520-1595

שאגת אריה – אריה לייב גינצבורג מרבני פולין 1695-1785 רב תלמיד חכם ופוסק. שמש גם כראש ישיבה וכאב"ד מהבולטים שבאחרונים. התפרסם בזכות ספריו "שאגת אריה" ו"טורי אבן". שאגת אריה ערוך כשאלות ותשובות, שאלות הלכתיות שהוא חקר וערך בעיקר לשאלות הנוגעות לאורח חיים. ייסד ישיבה בוולוז'ין. בין תלמידיו היה ר' חיים מוולוז'ין.

שאלות - ספר שאלות של רב אחאי גאון משבחה. בסביבות 750 בבבל. ספר הלכתי כתוב ארמית: אוסף ענייני אגדה והלכה בסדר הפרשיות. כל פרשה מתחילה במלה שאילתא. הספר מסתמך על התלמוד הבבלי ומסורות אנונימיות שעברו בישיבות הגאונים. בעל הלכות גדולות הרבה להתבסס על הפסקים המובאים בשאלות והוא מצוטט גם בספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים. רב אחאי גאון היה תלמידו של רב שמואל ריש כלה. למד בישיבת מתא מחסיא לאחר שלא נתמנה לגאון אחר מותו של מר שמואל גאון. עלה לא"י.

שבתאי כהן 1621-1662 רב ופוסק הלכה מחבר הספר **שפתי כהן** על השולחן ערוך יורה דעה וחשן משפט נולד בפולין בנשואיו עבר לוילנא ואח"כ לצכיה.

שד"ל – ראה שמואל דוד לוצאטו

שולחן ערוך – ראה יוסף קארו

שיטה מקובצת – ש"מ - חיבורו של הר' בצלאל אשכנזי 1520-1595 מגדולי הרבנים בארץ ישראל במאה ה-16 הספר קרוי גם "אספת זקנים" הוא אוסף פירושים וחיבורים על התלמוד מאת חכמים שונים מסוף תקופת הגאונים ואילך.

של"ה – ר' ישעיה הורוויץ. פראג 1558-1628. רב בכמה מקומות, ולעת זקנתו עלה לארץ והיה למורה הוראה בירושלים. חיבר ספרים רבים ונתפרסם בזכות ספרו "שני לוחות הברית" שנתפשט בכל ישראל. הספר נכתב כצוואה לבני משפחתו בו הוא מצווה להינזר מתענוגי העולם. הספר כולל חידושי תורה ודברי מוסר ורבה הייתה השפעתו על החסידות ובייחוד על הבעש"ט. התנגד ללימוד פילוסופיה.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 46
שלום בוזגלו - הרש"ב 1700-1780 למד במרקש במרוקו והיה מגדולי מקובלי מרוקו. שימש
דין בקהילת הספרדים בלונדון. ספרו "מקדש מלך" הוא פירוש על ספר הזוהר. מקורותיו
לספר מרבי יעקב פינטו ר' ישעיה הכהן וליקוטים מכתבי האר"י ז"ל.

שלמה אשכנזי רפפורט מחלם 1717-1781 רב ודיין מחבר "**מרכבת המשנה**" על משנה
תורה לרמב"ם. עסק בדקדוק מתמטיקה וגיאוגרפיה מקראית וכתב חיבורים בתחומים אלו.

שלמה בן אברהם בן פרחון. מילונאי. נולד באלג'ריה היגר לאטליה והיה ממפיצי תורת
הלשון הספרדית. בן המאה ה-12, בן דורו של רבינו תם. בספרו "מחברת הערוך" להבדלו
מספר "הערוך", הוא מזכיר את מילוניהם של מנחם בן סרוק ור' נתן מרומי. הספר מקיף את
הלקסיקוגרפיה העברית של ימי הביניים לאחר יונה אבן ג'אנח. שאב מספרו של ר' יונה ומספרו
של יהודה חיוג' וספר השורשים.

שלמה בן אדרת (רשב"א) 1235-1310 מגדולי חכמי הראשונים והיה חכם גדול בדורו. למד
אצל ר' יונה מגרונדי, רמב"ן, ורבנו יצחק בר אברהם. היה פוסק הלכה ונשלחו אליו שאלות
מארצות רבות. ספרו "**תשובות הרשב"א**" הוא ספר יסוד בפסיקת הלכה. עסק בקבלה והטיל
חרם על לומדי פילוסופיה. כתב שו"ת "תורת הבית הארוך" בדיני שחיטה וטריפות איסור
היתר ונידה, "תורת הבית הקצר" הדינים שבתורת הבית הארוך ללא הפלפול. חידושים על
מסכתות בש"ס "עבודת הקודש" על הלכות שבת ועירובין, ויכוח נגד דת מוחמד.

שלמה לוריא - (רש"ל = מהרש"ל) 1510-1573. מגדולי פוסקי הלכה ופרשני תלמוד וממנהיגי
יהדות אשכנז במאה ה-16. הקים ישיבה ושימש אב"ד. כתב ספרים שותים ופסקים. בין
ספריו ידועים "חכמת שלמה" "ים של שלמה" "תשובות מהרש"ל", "יריעות שלמה" הגהות על
פירוש רש"י לתורה, "עטרת שלמה" הגהות על ספר "שערי דורא" לר' יצחק מדורא, "עמודי
שלמה" הגהות על הסמ"ג וכן הגהות על הטור. חיבר גם ספרים בקבלה.

שלמה פפנהיים (רש"פ) - 1740-1814 בלשן ומשורר. שימש בדיונות בעיר ברסלאו. הראשון
שחשב שלא כל השורשים בעברית הן בנות שלוש אותיות. הספרים שחיבר הם: "**חשק
שלמה**" שנועד להיות מילון עברי מקיף אך בחלק שיצא לאור נכללו האותיות א-ב. "**יריעות
שלמה**" העוסק במילים נרדפות "**מאמר גלות מצרים**". לאחר שפקד אותו אסון כתב את
"**אגדת ארבע כוסות**" התמודדות עם הגורל האנושי, היא כתובה בפרוזה מליצית גבוהה
ועשירה ונחשבה לספר מופת ספרותי לאנשי ההשכלה.

שם טוב אבן גאון - 1287-1330 מגדולי התורה בספרד. למד עם הריטב"א בבית מדרשו של הרשב"א. עסק בקבלה וחיבר ספרים בקבלה. הידוע מהם הוא "**כתר שם טוב**" בו הוא מבאר את דברי הסוד המוזכרים בפירוש רמב"ן לתורה. חיבורו הגדול "**מגדל עוז**" הוא על משנה תורה לרמב"ם, בו הוא מביא את המקורות התלמודיים והמדרשיים להלכותיו של הרמב"ם, ומטרתו העיקרית הייתה ליישב את השגות הראב"ד. כמה מגדולי הדורות השיגו עליו, כמו המהרש"ל והש"ך הרידב"ז והחתם סופר.

שמואל אליעזר בר' יהודה אידלש – מהרש"א - מפרש התלמוד 1555-1631 נולד בקזימיר ליד קרקוב אמו הייתה ממשפחת המהר"ל מפראג. הייתה לו ישיבה בפוזנא שחמותו תמכה בה, וע"כ חתם את שמו אידלש כשמה. שימש כאב"ד בכמה ערים. עסק בקבלה ופילוסופיה. ספריו חידושי הלכות על הש"ס ובו הוא מבאר במיוחד את דברי התוספות וחידושי אגדות על אגדות חז"ל.

שמואל דוד לוצאטו - (שד"ל – רשד"ל) – 1800-1865 משורר פילוסוף ופרשן מקרא איש תנועת ההשכלה מראשי אנשי חכמת ישראל, ראש בית מדרש לרבנים בפדואה שבאיטליה. ספריו: סידור תפילה אשכנזי עם תרגום לאיטלקית "**כינור נעים**" ספר שירים, "**אוהב גר**" מחקר ופירוש לתרגום אונקלוס, "**אבני זיכרון**" על כתובות של מצבות בטולדו, "**המשתדל**" פירושו הראשוני לתורה "**בית האוצר**" מסות ומאמרים של השפה העברית, פירוש לישעיהו לירמיה יחזקאל משלי ואיוב חמישה חומשי תורה תרגום לאיטלקית ופירוש בעברית, "**אגרות שד"ל**", "**מחקרי היהדות**". ערך ספרים וכתב מאמרים רבים וכתבי עת.

שמואל יפה אשכנזי, מחכמי טורקיה 1525-1595 חיבר פירוש על מדרש רבה, "יפה תאר" - על החומשים "יפה קול", ו"יפה נוף" על המגילות, ועל אגדות הירושלמי בשם "יפה מראה".

שמעון בן צמח דוראן 1361-1444 נולד בברצלונה ומפני גזירות השמד בשנת קנ"א עזב את מולדתו והתיישב באלג'יר. גדול בחכמות חיצוניות פילוסופיה אסטרונומיה, הנדסה ורפואה. מחבר שו"ת התשב"ץ וספרים נוספים. "חידושי התשב"ץ" - פירוש על מסכת ר"ה ומסכת קינים, ופסקים להלכות נידה. בספר "שיטה מקובצת" הובאו חידושו על מסכת בבא מציעא. "זוהר הרקיע" פירוש על אזהרות של ר' שלמה אבן גבירול למניין המצוות ע"פ הרמב"ם והרמב"ן, בספרו הוא מגן על הרמב"ם מפני השגותיו של הרמב"ן, "מגן אבות" ספרו הפילוסופי הגדול, "אור החיים" ספר פילוסופי ובו פולמוס עם ר' חיסדאי קרשקש, "יבין

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 48
שמועה" פסקים בהלכות שחיטה וטריפות, "מאמר חמץ" פסקים בהלכות חג הפסח ליל
הסדר ופירוש על הגדת פסח, "לוית חן" פירוש על התורה, "אוהב משפט" על ספר איוב.

שמשון בן שמשון מקוצי - המכונה הש"ר מקוצי. במאה ה-12. מבעלי התוספות. גיסו של ר'
משה מקוצי בעל ספר מצוות גדול (הסמ"ג) ותלמידו של האור זרוע.

שמשון משאנץ - 1150-1216 (הר"ש) לערך מבעלי התוספות בצרפת במאה ה-12. חיבורו:
תוספות משאנץ על מסכתות בתלמוד, פירוש למשנה לסדר זרעים וטהרות. הרבה לצטט
מהתוספתא ולפרש אותה. למד אצל רבנו תם, ואחר מותו ייסד ישיבה בשאנץ. תשובותיו
נתקבלו להלכה ולפעמים פסק נגד רבנו תם. בשנת 1211 נסע לא"י והתיישב בירושלים.

שנות אליהו - מספרי הגר"א על מסכת שבת.

שער המלך - ר' יצחק בן משה **נוניש בילמונטי** 1774 רב טורקי, רבו היה הרב חיים
אבולעפיה. מחבר הספר שער המלך על סדר הרמב"ם, אך הוא מרחיב בסוגיות התלמוד
הראשונים ושאר מפרשי התלמוד. הספר זכה לתהודה רבה, ורבים מגדולי דורו שבחו את
ספרו, כמו ר' עקיבא איגר והחיד"א.

שערי דורא - ספר הלכה העוסק בהלכות כשרות המזון וטהרת המשפחה. מחברו ר' יצחק בן
מאיר הלוי מהעיר דורא שבגרמניה במאה ה-13. הספר זכה לפירושים רבים. מהם חיבורו
של ר' ישראל איסרלין מחבר הספר "תרומת הדשן", שקרא לפירושו "הגהות שערי דורא".
בספר הודפסו גם הגהותיהם של חכמים נוספים.

שפתי דעת – ספרו של ר' שלמה אפרים לונטשיץ 1545-1619. דרשות וחיידושים על כל
פרשה. הוא מכונה גם על שם פירושו לתורה "**הכלי יקר**". שימש רב דרשן ראש ישיבה
ואב"ד בפראג במקביל למהר"ל והשל"ה. ספריו: "עיר גיבורים" דרשות על התורה ומוסר,
"עלילות אפרים" דרשות על מועדי השנה ושמחות "ארח חיים" דרשות לר"ה יו"כ ופסח.

ת

תבואת שור - ר' אפרים **זלמן שור** מגדולי רבני פולין. כמחבר "תבואת שור" - קיצור הבית
יוסף. אב"ד בבריסק ולובלין. מצאצאי הפרשן המקראי בכור שור נפטר בשנת 1633.

תוי"ט - תוספות יום טוב - ראה יום טוב הלר 1579-1654

תולדות אדם - הספר נכתב ע"י הגאון החסיד ר' שלמה זלמן מוולז'ין אחיו של ר' חיים מוולז'ין תלמידו של הגר"א. בספר דברי חכמה ומוסר ודעת קדושים. בהיותו בן 24 ידע בע"פ תנך תלמוד בבלי תלמוד ירושלמי ספרי רמב"ם וטור.

תוספות – "התוספות" הוא תוספת ודברי בקורת לפרוש רש"י לתלמוד הבבלי. הפירוש כולל הגהות וחקירות פירושים חדשים והשוואת הסוגיות השונות שבתלמוד. מחברי התוספות נקראו **בעלי התוספות**, שהיו מגדולי וחכמי צרפת ואשכנז. בין הראשונים היו חתני רש"י, ראש לכולם רבנו תם. בעלי התוספות פעלו למעלה ממאתים שנה.

תוספתא - ברייתות שהן משניות חיצוניות שלא נכנסו למשנה ונשארו מחוץ לששה סדרי משנה. לפי מסורת חכמים היא משנת ר' חייא הגדול או ר' חייא בר אבא בר אחא. התוספתא מחולקת לששה סדרים שמות המסכתות כמו במשניות ורק מסכת יומא נקראת יום הכפורים. חסרות בתוספתא המסכתות אבות קינים מידות ותמיד.

תורת הבית - ראה שלמה בן אדרת

תיקון סופרים - בשמונה עשר פסוקים מונה המסורה תיקון סופרים בהסבר מושג זה כותב בעל מנחת שי בהערותיו לזכריה ב, יב עיקר הפירוש כמו שכתב הרשב"א שהסופרים והחכמים דקדקו ומצאו לפי ענין כל אחד ואחד מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא הייתה כפי שנראה מן הכתוב בספר, אלא צד כוונה אחרת ולא היה לו לכתוב כן אלא ששינה הכתוב ולא קראוהו תיקון, סופרים אלא שהן דקדקו ופרשו שהם כינויים, והכתוב עצמו כינה כן.

תלמוד ירושלמי – נקרא גם בשם תלמוד מערבא נתחבר בטבריה במאה השלישית לספירה הוא חיבור המפרש את המשנה. הרמב"ם ייחס את החיבור לר' יוחנן האמורא שהיה מגדולי אמוראי א"י ונקרא בשם "ירושלמי" ע"מ לתת כבוד לירושלים שהייתה חרבה באותה העת.

תנא דבי אליהו - מדרש הנקרא גם סדר אליהו רבא וסדר אליהו זוטא. קבוצת דרשות אשר הטיף המחבר. החיבור מוזכר בתלמוד הבבלי שרב ענן למד מפי אליהו הנביא.

אישים, ספרים וקיצורים * מבחר מפרושי הכתב והקבלה * רבי יעקב צבי מקלנבורג * [אתר דעת](#) 50
תנחומא - אמורא בא"י בדור השישי מגדולי האגדה והמדרש במחצית השניה של המאה
הרביעית. מדרש תנחומא מיוחס לו ובתלמוד הירושלמי הוא מכונה בשם איסכוליסטיקא. ישנן
עדויות שר' תנחומא התווכח עם הנוצרים וכן עם חכמים שהאמינו בדואליזם.

תפארת ישראל – הרב ישראל ליפשיץ 1782-1860 בן הרב גדליה ליפשיץ. מגדולי חכמי
אשכנז. מחבר "תפארת ישראל" על המשנה. כיהן כאב"ד בוורונקי. בדסאו בדנציג ובחזדיש.

תפארת ישראל - ראה יונתן אייבשיץ – על הלכות נידה עם הגהות בן בנו של המחבר
ישראל שהיה רב בליכטנשטט.

תרגום ירושלמי המיוחס ליונתן - תרגום ארמי לתורה שמוצאו מא"י, לשונו ארמית גלילית
בדומה לארמית שבתלמוד. בחומשים מודפס "תרגום יונתן בן עוזיאל". לדעת החוקרים השם
בטעות יסודו מפני שתרגום ירושלמי נכתב בקיצור ת"י, וע"כ כינו אותו בשם תרגום יונתן.

תרגום שני - תרגום למגילת אסתר לארמית הוא אינו תרגום מילולי אלא אוסף של מדרשים
בארמית. רב האי גאון מזכיר את התרגום השני שיש בו הרבה מדרשות. זמן כתיבתו אינו
ברור. יש המקדימים זאת למאה ה-4, ויש המשייכים אותו למאה ה-6 ויש אף המשייכים
אותו לתקופת ימי הביניים.

תשובות בנין עולם - ר' יצחק אייזיק חבר 1789-1853. פוסק ומקובל בליטא. רב בכמה
עיירות ותלמידו של ר' מנחם מנדל משקלוב תלמדו של הגאון מוילנא. חיבר ספרים בנגלה
ובנסתר. החיבור תשובות בנין עולם הוא על אבן העזר.